

Aleksander Videčnik

SREČEVANJA

Aleksander Videčnik
SREČEVANJA

Mozirje, 2003

CIP - Kataložni zapis o publikaciji
Narodna in univerzitetna knjižnica, Ljubljana

929 Videčnik A.
821 162.6-94

VIDEČNIK, Aleksander
Srečevanja / Aleksander Videčnik. - Mozirje : Zavod za kulturo,
2003

125809920

UVODNE MISLI

Srečevanja s številnimi prijaznimi ljudmi v naši dolini so mi bila prijetna in nadvse poučna. Moj namen je, da se na ta način zahvalim tistim svojim zvestim sodelavcem, ki so me stalno spremljali pri mojem delu. Vsem drugim se lahko zahvalim le posredno, saj jih je toliko, da bi bila potrebna še debela knjiga, če bi jih hotel naštetiti in vsaj malo opisati. Da je bilo tako, da so me ljudje lepo sprejemali, sodelovali z menoj in mi pomagali ohraniti marsikaj s področja ljudskega izročila, me navdaja z veliko hvaležnostjo do vseh, ki so verjeli, da bom obljubljeni uresničil – napisal tisto iz naše preteklosti, kar se žal preveč pozablja. Tako smo skupaj reševali, kar se je dalo, in resnično rešili delček kulturne preteklosti Zgornjesavinčanov.

Dne 6. februarja 2002 sem prejel državno odličje – častni znak Republike Slovenije. Slovesnost v Ljubljani je bila edinstveno doživetje. Spremljali so ga številni vidni kulturni delavci naše države. Po podelitvi smo bili Zgornjesavinčani zbrani v majhni skupini. Z menoj so bili tudi mozirski župan Jože Kramer, ljubenska županja Anka Rakun in predstavnik mozirske kulture Peter Širko, seveda pa tudi moji najbližji. Vsi so hoteli biti zelo pozorni do mene, ki sem nekoliko zmeden med vsemi vtisi deloval morda dokaj odsotno. Ko sta k naši skupini pristopila še dr. Matjaž Kmecl in predsednik Milan Kučan, smo se skupaj slikali. Res sem bil vesel pozornosti in časti, ki sem je bil deležen.

V utemeljitvi odlikovanja piše:

»Gospod Aleksander Videčnik je po prihodu v Mozirje leta 1975 začel s sistematičnim kulturnim in raziskovalnim delom v Zgornji Savinjski dolini. Urejal je tamkajšnji časopis in zbiral ljudsko kulturno izročilo. Objavil je 23 samostojnih publikacij o najrazličnejših vidikih zgornjesavinjske pokrajine, tako da je nastala prava enciklopedična knjižnica o tej dolini, kakršne najbrž nima nobena slovenska pokrajina. Njegovo delo je še toliko bolj dragoceno, ker je v veliki meri zajeto iz odmaknjenih, starožitnih hribovskih krajev, kjer teče čas počasneje in je nekdanje življenje vsaj v ostankih ohranjeno še danes.«

Ne boste verjeli, že tam v predsedniški palači sem razmišljal o tem, kako veliko sem dolžan vsem svojim pričevalcem, sodelavcem in tistim, ki so mi s svojim gradivom priskočili na pomoč. Zato menim nadvse resno, da je odlikovanje podeljeno tudi množici Zgornjesavinčanov, ki so mi skozi dolga leta stali ob strani in mi pomagali. Še enkrat lepa hvala vsem, ki so mi olupšali in obogatili moja srečevanja.

Aleksander Videčnik

MOJ PRIHOD V MOZIRJE

Vse do leta 1976 sem živel v Celju, kjer smo imeli v Plečnikovi ulici svojo hišo. Tiste čase nas je zelo motil onesnažen zrak, ki je bil posledica izpustov plinov iz Cinkarne. Tam kjer smo stanovali, je bilo ob nizkem zračnem tlaku še posebej hudo. Ker sem preživel srčni infarkt, so mi zdravniki svetovali selitev v kraj, kjer bi bilo v ozračju manj škodnih pojavov. Tedaj sem bil že upokojen kot direktor Celjske mestne hranilnice. Iz Celja mi ni bilo lahko oditi, saj je bilo preveč mladostnih spominov, ki so me vezali na to lepo mesto ob Savinji. Z ženo, ki je bila še v službi kot zdravnica, sva se posvetovala o preselitvi. K sreči je z razumevanjem sprejela moj predlog, da poiščeva svoje novo domovanje v Mozirju. Ta odločitev je bila toliko lažja, ker je bila najina hčerka Alja že poročena in je stanovala s soprogom v svojem stanovanju.

Zakaj v Mozirje? Na ta lepi kraj so me vezali številni doživljaji, saj je tu poročena moja sestra Mara. Zato sem bil na Podsedenskov mlin nekako navezan, ker smo prav tam imeli leta 1941 Marino poroko. Njen mož Karel je bil Mlinarski. Vedno kadar smo prihajali s planin, smo se oglasili pri Mlinarjevi mami na pošten kos kruha in latvico mleka. Potem pa nas je pot peljala v Kopelce, ki so bile nekoč prelepo naravno kopališče. Marsikdaj smo zamudili avtobus in krenili kar peš preko Gorenjskega klanca v Šmartno ob Paki na vlak. Za celjsko mladino so bili tedaj hribi okoli Mozirja središče planinarjenja. Prav v »modi« sta bila predvsem Smrekovec in koča na Mozirski planini. K sreči tedaj še ni bilo vzpenjač, zato so v hribe hodili resnični planinci, v kočah pa je bilo veselo in vsi skupaj smo bili ena sama družba. V Mozirju sem imel tudi velik krog znancev, saj sem že leta zahajal v dolino Ljubije, kjer smo imeli v najemu Konečnikov mlin, ki smo si ga uredili v skromen dom ob bistrem potoku. Pozneje sem na Vrheh najel Molovnikov ovčjak in ga uredil tako, da smo v njem preživljali zelo lepe tedne ali celo mesece. Tako se je krog znancev širil in vse bolj sem se nekako vživljal v te prelepe kraje in njihove dobre ljudi.

Odločitev torej ni bila težka, ko je šlo za preselitev iz Celja. Iz izkupička od prodaje hiše v Celju smo začeli graditi v tedaj še nepozidanem predelu Podvrh I. Ker je bil to nekoč Delejev svet, mi je moja kolegica iz banke, Milena Deleja, svetovala parcelo, ki je od jutra do večera obsijana od sonca. Tu smo zasadili lopate in pričeli graditi. Ni bilo lahko, saj smo bili prvi in je seveda marsičesa manjkalo. Čeprav smo kupili komunalno urejeno zemljišče, tako je namreč pisalo v odločbi, pa na parceli ni bilo vode in ne elektrike, cesta pa je bila vse kaj drugega kot to. Električno sem moral na svoje stroške napeljati s priključka Brdce, vodo pa sem po ceveh dobival iz spodnje ulice. Velikokrat tovornjaki niso mogli do parcele, ker je bila cesta na ovinku globoko razmočena. Tedaj je bilo treba najeti traktor, da smo na ovinku raztovorili in pretovorili na prikolico, saj je le močan traktor zmožgel vožnjo po »komunalno urejeni« cesti. Moram pa poudariti, da s strani oblasti ni bilo kakih zadržkov, dovoljenja so se hitro dobila.

Do prve plošče smo imeli zgrajeno hišo leta 1977, a tedaj se je zapletlo. Tovarna montažnih hiš Jelovica iz Radovljice je morala vsa naročila za hiše odložiti, ker je dobila od države nalog za hitro izgradnjo potresnega območja v Posočju. Nobena prošnja ni pomagala, čakati smo morali skoraj leto dni, da so pričeli postavljati zgornji del hiše. Nekako okoli velike noči leta 1978 sva se z ženo vselila in se veselila lepega okolja in dokaj prijazne hišice.

DOPISNIK ČASOPISOV

Takoj po prihodu v Mozirje so me uredniki nekaterih časopisov prosili za dopisovanje. Tako sem dopisoval v Novi tednik, Lipo, Naš čas in Radio Celje. Seveda so bili moji članki vezani na razne dogodke, ki niso zahtevali podrobnosti in neke širine. Med gradnjo sva z ženo, ki se je še vozila v Celje, ker je delala v železniški ambulanti, stanovala v najetem stanovanju. Tam sem imel pisalni stroj Erika in fotoaparati; tako sem lahko v skromnem obsegu zadostil željam

Med predstavitvijo knjige o furmanih.

uredništev. To delo me je zelo zanimalo in tudi zadovoljevalo, kljub temu da me je gradnja hiše kar precej zaposlovala in utrujala, saj sem veliko delal na gradbišču tedaj, ko ni bilo delavcev. Na ta način je bil prehod iz ene življenjske sredine v drugo lažji. Že tedaj sem ugotavljal, da je dolina izredno zanimiva, pa nezadostno opisana.

Ko so novinarji Novega tednika pripravili na Rečici ob Savinji vajo za izdajanje časopisa v izrednih razmerah, so me povabili medse. To me je veselilo, hkrati pa sem čutil, da me moji znanci iz novinarskih vrst niso pozabili. Tedaj sem o dolini le še malo vedel, pa vendar sem že lahko ugotovil, da me ljudje kar dobro sprejemajo, čeprav sem bil po njihovem »prihajač«. To mi je dalo nov zagon in že sem premišljeval, da bi lahko kaj več storil za razvoj turizma v Zgornji Savinjski dolini. Opazil sem, da si Celjska turistična zveza z Zoranom Vudlerjem na čelu zelo prizadeva za boljše obveščanje o turističnih zmogljivostih na celjskem območju, tudi našem. V Mozirju je bil sedež Zgornjesavinjske turistične zveze, njen predsednik pa Ivan Zupan. Nekoč sem mu omenil, da bi rad napisal vodnik po dolini, ki bi zajemal vse kraje, skratka vso dolino. Takoj je bil navdušen in pripravljen poskrbeti za gmotno plat načrta. Seveda sem povedal, da mojega dela ne bo treba plačati, ker bo to moj prispevek k razvoju turizma. Šlo je torej le za plačilo stroškov tiska.

Veliko podatkov sem dobil v Banovinskem zborniku za leto 1937. Toda ti so bili le temelj mojega iskanja, saj se je stanje od tedaj, ko je zbornik izšel, precej spremenilo. Po krajih sem iskal turistične delavce, ki so mi pomagali preverjati navedbe v mojem rokopisu. K sreči sem dobro poznal nekaj teh ljudi iz združnih vrst še iz časov mojega delovanja na Zadržni zvezi v Celju, zato mi je bilo lažje. Pa tudi drugi, do takrat neznani, so z menoj dobro in odkrito sodelovali. V kakih devetih mesecih sem imel gradivo pripravljeno za tisk. Vodniku sem dal naslov Po Gornji Savinjski dolini. Tedaj smo še govorili o »gornji« in ne »zgornji« dolini. Tiskala ga je tiskarna Cinkarne Celje v nakladi 10.000 izvodov. Zelo pomembno je bilo, da so mnogi ljubitelji gora premgli lepe slike in da je svoje posnetke brezplačno ponudil Feliks Ugovšek. Tako smo potem hitro prišli do knjižic, ki jih kljub visoki nakladi danes ni več mogoče dobiti.

To je bilo nekako moje prvo samostojno delo za območje Zgornje Savinjske doline. Vsa turistična društva v dolini so vnaprej vplačala zneske za naročene izvode, manjkajoči denar pa je zbral pri sponzorjih Ivan Zupan.

Tako je torej izšel vodnik Po Gornji Savinjski dolini, prvi po drugi svetovni vojni.

UDAREC V POLNO

Komaj tri dni sva z ženo preživela v novi hiši, ko se je za njo sprožil velik plaz, ki je grozil, da jo bo odnesel. Nemočno sem gledal, kako so se valile zemeljske gmote proti hiši. Telefona tedaj še ni bilo, zato sem tekel k poveljniku mozirske milice, Tonetu Modrijančiču, ki je takoj z veliko skrbjo ukrepal. Nemudoma je poskrbel za zbor mozirskih gasilcev, da so priskočili na pomoč. Potem so se vključili v reševanje še komunalni delavci, strokovno pa je v prvih urah odločal ing. Karol Kopusar. Pomagali so tudi nekateri krajani, žal pa nisem mogel pomagati še sam, ker sem dobil srčni napad in so me odpeljali v celjsko bolnišnico, kjer sem ostal deset dni. Ko sem se vrnil, je bilo za hišo veliko razdejanje, toda samo zgradbo so le uspeli rešiti. Ker smo bili v kraju bolj kot ne tujci, se je žena v moji odsotnosti trudila doseči še dodatna dela na plazu, a žal z malo uspeha. Brez zvez pač ne gre! Tudi v taki nesreči ne.

Ko sem najbolj potreboval pomoč, nekaterih mojih znancev ni bilo blizu. To me je zelo prizadelo. Pa kaj, saj smo le ljudje, sem se tolažil in tekal od urada do urada. Končno so se na komunalnem podjetju odločili za sanacijska dela s pomočjo ljubljanskih geologov. Sprva so nameravali zavarovati plazenje brez objekta, pa so potem na moje posredovanje pri ustreznih forumih le naredili načrt betonske brane, ki bi stala kakih deset metrov nad hišo.

Seveda je bil ta dogodek zame in mojo ženo pravi stres. Naj povem, da mi je pri vsem tem najbolj pomagal Matevž Požarnik, tedanji predsednik ZKS v Mozirju.

Tako so sanacijska dela stekla in le počasi se je v najin dom vračal mir. Hud spomin pa je ostal še dolga leta živ. Kadar je zunaj deževalo, sem hodil okoli hiše in gledal, če se kje premika zemlja. Še dolgo potem, ko je brana že stala, se zemlja pred hišo še ni umirila.

Ne morem pa pozabiti gospe Apolonije Deleja, ki je z iskreno skrbjo spremljala najino počutje in na vse načine vplivala na to, da sva se z ženo umirila. To je bila ugledna in preudarna ženska, polna sočutja in dobrote. Nekoč sem našel pred vhomom v hišo cekar s sadjem in zelenjavo. Šele čez čas sem ugotovil, da je to storila najina dobrotnica. Z veliko veselja sem ji nesel njen cekar nazaj in se zahvalil za pozornost. To so bile drobne iskricice sreče in zadovoljstva v najinem odmaknjenem življenju. Odmaknjena sva bila pač zato, ker na vsem obsežnem gradbenem okolišu razen naju še ni bilo nikogar.

Ko je šok minil, sva bila srečna v svojem novem domovanju, jaz pa sem vedno gojil hvaležne občutke do tistih ljudi, ki so naju v nesreči spodbujali s prijazno besedo in občasnimi obiski. Tu moram omeniti Karla Podsedenska in njegovo ženo, mojo sestro Maro, ki sta naju v tistih prvih dneh groze večkrat prenočila in se nasploh razdajala za najino pomiritev.

VKLJUČITEV V TURISTIČNO DRUŠTVO

Nekega dne se je pri meni doma oglasil Ivan Zupan. Pod roko je imel nekaj knjig in papirjev, v žepu pa blazinico z žigom. Kratko in jedrnato, kot je znal le on, mi je dejal:

»Tule boš prevzel tajništvo našega turističnega društva. Vse sem prinesel kar seboj, ker morava poslati nekaj dopisov raznim sponzorjem za naš park na oni strani Savinje.«

Debelo sem ga pogledal, toda razumel sem, da mora biti v stiski, ker je tako nastopal. Povabil sem ga v hišo in tam sva potem razčistila, zakaj sploh gre. Povedal mi je, da je dotedanji tajnik odklonil nadaljnje delo v društvu. Turistično društvo pa je bilo močno vključeno v organizacijo za pripravo parka, lahko bi rekli, da je bilo nosilec priprav, zato mi je bilo razumljivo, da je potrebno nemoteno nadaljevanje tajniških poslov. Priprave za ureditev parka so potekale že nekaj let. Seveda

Ivan Zupan sprejema zlato plaketo za zasluge pri nastajanju Mozirskega gaja.

mi je bilo jasno, da bo potrebno v pripravah za tako velik projekt ogromno pisarije in še česa, kar bom poslej jaz opravljal. Sploh nisem imel časa za premislek, vedel pa sem, da mi je dolžnost pomagati, ko gre za tako ogromen zalogaj, kar je park dejansko bil.

Od tedaj je Ivan Zupan sproti sporočal, kaj mi je treba storiti, kam naj pišem in podobno. Upravni odbor je na prvi seji potrdil mojo vključitev v ta organ društva. In delo je steklo. Moj glavni naročnik je bil seveda predsednik Zupan. Kar naprej in zelo resno sem opravljal svoje tajniške posle. Tako sem spet našel novo sredino, v kateri sem deloval. Le redkokdo si lahko predstavlja, koliko je bilo naporov, da so dela potekala, kot je veleval načrt. Vzor nam vsem v društvu je bil gotovo Ivan Zupan, ki je deloval kot pravi poslovnež v korist nastajajočega cvetličnega vrta. Velika večina del se je opravljala prostovoljno, saj tedaj nihče iz množice pomagačev ni pomislil na kakšno plačilo. Tako je bilo nekoč v društvih, da se je delo opravljal povsem ljubiteljsko. Prav zato je bilo potrebno kar precej stikov in sodelovanja, tako v okviru krajevne skupnosti, ki jo je vodil Karol Kopušar, kot tudi s podjetji, društvi in družinami, nenazadnje tudi s sindikati. Domala vse sindikalne podružnice so organizirale prostovoljno delo v tedaj še zelo razritem in do kraja zapuščenem okolju nekdanje trške srenjske zemlje – gmajne, ki je prerasla v poplavno območje in bila tako polna jam, saj so tam pridobivali gramoz za potrebe zasebne gradnje hiš v Mozirju. Poleg nanosov grušča in zemlje je bilo tam javno odlagališče odpadkov. V grmičevju pa so kraljevale kače vseh vrst ... Tedaj je stalo na tem zemljišču kar precej dreves, ki so potem služila kot nekakšna kulisa za lepe cvetne gredice.

Da ne bo pozabljeno, še to: prav lepo je bilo videti poleg odraslih cele razrede šolskih otrok, ki so prizadevno delali, kolikor so pač mogli, in res so veliko zmogli.

Mislim, da je bilo prebivalstvo trga v času nastajanja Savinjskega gaja zelo enotno in pripravljeno pomagati, kjer je le šlo. Zato je treba poudariti, da je današnji cvetlični park plod dela vseh prebivalcev, predvsem pa dokaz, kaj zmore neka skupnost, če ima pravo vodstvo in pravi načrt.

Ivan Zupan je predtem imel v mislih še več atraktivnih idej, od tiste z visečo brvjo prek Savinje, do jezera ob Mozirnici. Res je živel zato, da bi Mozirje dobilo nekaj privlačnega, kar bi pripomoglo k boljšemu razvoju turizma. Treba je poudariti, da tedaj ni bilo več volje do stacionarnega turizma, čeprav so v tej smeri več kot sto let Mozirjani zelo uspešno delovali. Prav neverjetno se je zdelo, ko so pripovedovali, kako so še pred vojno in celo po njej množično prihajali gostje iz vse države v naš kraj. Da so zanje lepo skrbeli, pričajo številne fotografije, ki ponazarjajo skupne izlete domačinov z gosti in pozornost ob slovesu, ko so le-ti odhajali iz Mozirja.

Ravno zaradi tega je bilo nujno zgraditi nekaj atraktivnega, privlačnega; in to je gotovo Savinjski gaj, tedaj imenovan še Mozirski park.

Ivan Zupan se je povezal s strokovnjaki vodnega gospodarstva, vrtnarstva in ne vem s kom še vse. Prvotni ureditveni načrt je izdelala diplomirana inženirka arhitekture Žumrova, ki je to delo opravila po naročilu Vodne skupnosti Celje. Glavni načrt pa je naredil inženir Miha Ogorevc, ki je tedaj delal v Volčjem Potoku. V parku so bili predvideni tudi objekti narodopisnega izročila, ki bi prikazali življenje v naših krajih. Ob pomoči nekaterih zanesenjakov je iskal še druge prikaze dela nekoč na

deželi, celo kmečki mlin, ki je včasih stal ob Ljubiji, naj bi vabil obiskovalce v park. Tako je bil dokončno sprejet načrt za ureditev uglednega vrta cvetja v Sloveniji; tako so vsaj trdili načrtovalci. Vodarji in Ribiška družina Mozirje so uredili ribnik in še nekatere regulacije. Da so bili vrtnarji pripravljene sodelovati, je gotovo zasluga domačega vrtnarja Jožeta Skornška. Vrt je dobival vse bolj izgled, ki je obetal kar najboljše.

Danes bi seveda ne bilo več mogoče računati na prostovoljno delo, saj se je vrt v teh letih širil, zato zahteva pač strokovno vodenje, kar sedanjemu upravljavcu odlično uspeva. Savinjski gaj je urejen kot še nikoli prej.

O podrobnostih priprav je toliko znanega, da jih ne kaže sedaj ponavljati. Morda bi se ob kakšni obletnici našel kdo, ki bi dogajanje, ko se je uresničeval načrt Mozirskega parka in velike razstave cvetja na prostem, verodostojno zapisal.

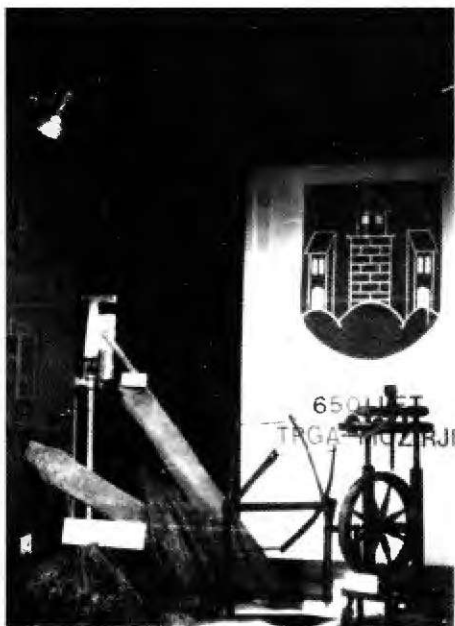
650 LET TRGA MOZIRJE

Turistično društvo je leta 1982, ko je bila ugotovljena obletnica trga Mozirje, predlagalo krajevni skupnosti, ki jo je tedaj vodil dipl. ing. Karol Kopusar, da se na slovesen način spomnimo tega visokega jubileja. Ta je sovpadal s petletnico Gaja in tako so bili dani vsi pogoji za organizacijo ugledne prireditve. Krajevna skupnost je sklicala predstavnike društev in občine na skupni sestanek, na katerem smo se dogovorili o prireditvi, ki bi bila ob ribniku v Gaju.

Vsi prisotni so izrazili pripravljenost za sodelovanje. Do naslednjega sestanka so vsi, ki so bili zadolženi za katero od nalog, pripravili svoj predlog in, ko smo se spet srečali, smo imeli pred seboj kar vrsto dobrih predlogov ter se tako lotili dokončnega oblikovanja programa. Zelo pomembno je bilo sodelovanje vrtnarjev, ki so ribnik in njegovo okolico lepo okrasili; brez tega bi bila slavnost na dogovorjenem prostoru bistveno okrnjena.

Sam sem bil zadolžen za propagando, kamor je med drugim spadala tudi ureditev trgovinskih izložb po Mozirju, in za slavnostni govor ob ribniku.

Spominjam se, da je bila izložba v manufakturi (Melavčeva hiša) zelo lepo

Izložba v počastitev 650-letnice trga Mozirje

urejena. Izposodil sem si namreč razne stare predmete, kolovrate in podobno, da je lahko aranžerka pripravila zanimivo izložbo v skladu z jubilejem. Pri Robanu sem si izposodil raševinaste hlače, ki so bile nekoč narejene za katerega od članov družine, pa so ostale nenošene. Že kar čez nekaj dni so prišli Holandci, ki so preživljali svoj dopust v kampu pri Nizki, k meni s prošnjo, da bi jim prodali hlače, kajti takega sukna ni pri njih, pa jim je zelo všeč. Obrazložili smo tem prijaznim ljudem, da gre le za posojene primerke, ki so v izložbi, ta pa je narejena za obletnico našega kraja. Povedal sem jim tudi, da danes ne sejemo več lanu in torej ni mogoče pripraviti podobne preje, ki je potrebna za raševino.

Za glavno prireditev ob ribniku so pripravili posebne vrste slavnostni oder. Bil je to neke vrste splav, ki pa ni vzbujal občutka varnosti. Z negotovimi koraki sem se podal pred mikrofona, ki je bil nameščen na koncu splava, za menoj pa so se zvrstili Acmanovi pevci. Seveda se je splav pod skupno težo nevarno nižal in naenkrat sem stal do gležnjev v vodi. Še nikoli doslej nisem govoril moker v noge. Pa se je vse srečno izteklo. Prazni sodi pod deskami so le zdržali. Kako bi bilo smešno, če bi nas toliko moških morali spravljati na suho ...

Jože Skornšek je tudi ob visokem jubileju trških pravic skupaj s slovenskimi vrtnarji prizadevno urejal prizorišče v Gaju.

Prireditev je odlično uspela, pa bi verjetno ne, če ne bi tako plodno sodelovali slovenski vrtnarji in krajani Mozirja, ki so složno strnili svoje vrste.

MOZIRJE NEKOČ

Krajevna skupnost in turistično društvo sta si leta 1987 prizadevala pripraviti posebno turistično prireditev, ki bi naj bila zgodovinsko obarvana, značilno mozirska in poslej tradicionalna. Ker je Gaj postal osrednja turistična ponudba v našem kraju, smo menili, da bi morale biti vanjo vključene tudi spremljevalne prireditve, ki bi pripomogle k temu, da bi se v Mozirju vedno kaj dogajalo. Tedanji predsednik Krajevne skupnosti Mozirje, Rade Rakun, je bil zelo prizadeven in pripravljen v vsem sodelovati. Vedno znova je trdil, da mora kraj kot tak zaživeti, kar bo prispevalo k večjemu razvoju turizma.

Na pobudo in vabilo mozirske krajevne skupnosti smo se zbrali predstavniki raznih krajevnih društev, šole in občine na skupnem sestanku in se dogovorili, da

Pisec besedila, Aleksander Videčnik, čestita igralcem in režiserju za uspešno uprizoritev dramskih del *Sprejem novega tržana* in *Potrditev trškega sodnika*. Prizora sta bila predstavljena med turistično prireditvijo leta 1987 v Gaju.

pripravimo dobro premišljeno turistično prireditev, ki bi v naš kraj privabila ljudi od blizu in daleč. Mozirje bi moralo zablesteti v slovenskem merilu kot kraj, ki ima najlepši »vrt«, zmore pa še kaj drugega, da bo obiskovalec med nami vsestransko zadovoljen. Seveda so bila mnenja, kaj naj to bo, različna. Govorili smo na pamet, saj še ni bilo določenih programskih osnov. Končno smo se vsi strinjali, da se pripravi predlog programa turističnih prireditev, ki bi se odvijale pod skupnim imenom Mozirje nekoč. Sprejeli smo vsak svojo zadolžitev in moram reči, da je bil pri tem predsednik Rakun kar neizprosni. Mene je doletela velika naloga – pripraviti zamisel o okvirih in vsebini turistične prireditve. Menili so, da sem precej na tekočem o zgodovinskih dejstvih, na temelju katerih naj bi bile pripravljene posamične točke turistične prireditve.

Tako sem pripravil scenarij, katerega temeljna točka je bil pohod po nekdanjih trških mejah. Tedaj se je pravkar pojavljalo pohodništvo in kazalo je, da se je ljudem priljubilo. Pohod naj bi obiskovalcem ponudil lepote naše okolice in prijaznost njenih ljudi. Predvidel sem tudi kviz o zgodovini Mozirja, razstavo in nekaj igranih prizorov iz naše preteklosti. Vse smo temeljito prereševali in končno sklenili podpreti prireditev vsak po svojih močeh. Moram poudariti, da je bilo med vsemi predstavniki dejavnosti v Mozirju doseženo trdno soglasje, da stvari speljemo.

Kviz o preteklosti Mozirja je pripravila Boža Finkšt, igralske prizore je režiral profesor Anton Venek, za sodelovanje domačega pevskega zbora je poskrbel Anton Acman-starejši, za godbo na pihala pa Franc Goljuf. Sam sem pripravil tudi razstavo

Med podoknico je bilo zelo živahno.

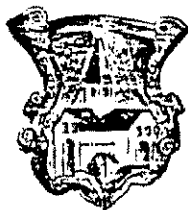
listin starega Mozirja. Pohod ob trških mejah so organizirala društva (planinsko društvo, TVD Partizan, društvo upokojencev in lovska družina). Tudi kmetije, mimo katerih so pohodniki hodili, so bile obveščene in obljubile so pomoč ter tudi dober sprejem. Vsa besedila in scenarije sem napisal sam.

Prireditve so se odvijale 19. in 20. junija 1987. Veliko ljudi je bilo na razstavi, še več pa na cestah, koder so hodili pevci in prepevali podoknice. Veselo je bilo, saj so krajanji prijazno sprejemali podokničarje. Najbolj me je skrbel pohod, saj so bili znaki, da zanj zadolžena društva niso bila vsa dovolj prizadevna, pa kljub temu je bila udeležencev kar dolga vrsta in tudi predaja trškega prapora pohodnikom, ki ga je pred Maksetovo hišo opravil trški sodnik, je uspela. Pohodniki so se veselo podali na pot in spremljala jih je godba na pihala. Veselih obrazov so po pohodu spet predali prapor trškemu sodniku. V Gaju pa so domači igralci uspešno odigrali prizore in poželi priznanje gledalcev. Kviz v dvorani kulturnega doma, kjer so se pomerili mladi iz Trnavč, Mozirja, Lepe Njive in Šmihela, je izredno dobro uspel. Dvorana je bila polna, nastopajoči pa dobro pripravljeni na preizkušnjo. Komisijo smo sestavljali Franc Omladič, Tone Modrijančič, Lojze Plaznik in jaz.

Tako smo izpeljali našo turistično prireditev. Obžaloval pa sem, da mnogi, za katere sem pričakoval, da bodo sodelovali, tega niso storili. Mislim, da bi vse skupaj bolje potekalo, če bi bil takrat predsednik turističnega društva še Ivan Zupan. Morda pa je bilo tudi malo nagajanja zaradi tega, ker sem bil izvajalec te naloge jaz, ki sem v očeh nekaterih še vedno »prihajač«. Škoda, da se prireditev ni nadaljevala vsako leto, saj mislim, da bi bila danes že utečena in vsestransko poznana. Vsekakor me je tedaj že slabila moja bolezen in kmalu zatem sem moral na dolgotrajno zdravljenje.

In na koncu še tole: sodelovanje ljudi v Mozirju je bilo v takih primerih tiste čase zelo uspešno in veliko se je dalo narediti v dobro kraja s skupnimi močmi.

KRAJEVNA SKUPNOST
MOZIRJE

Vsem krajanom naše krajevne skupnosti!

V času od 19. do 20. junija letos bo v Mozirju turistična prireditev "MOZIRJE NEKOČ". Gre za to, da postane tudi naš kraj nosilec neke izvirne prireditve, ki naj bi postala potem stalna, kot je to v drugih krajih po dolini. Naša društva so na pobudo turističnega pripravila obsežen program. Tu se vključuje domače prosvetno društvo s prizori iz nekdanjega trškega življenja, planinci bodo skupaj s člani TVD Partizana pripravili pohod po mejah trga Mozirje, kot je bil nekdanj opraviljen vsakih sedem let, zadnjič pa leta 1801.

Prosimo vse krajanе, da po svojih močeh pripomorejo, da bo tudi ob letošnji prireditvi okolje urejeno, da bo spet kraj pridobil sloves lepega, urejenega in privlačnega kraja. Hkrati pa prosimo krajanе, da sodelujejo pri prireditvah, posebno pa, da se udeležijo pohoda ob trških mejah. Naj ne bo Mozirje le spalno naselje, naj bo spet kraj v katerem so že marsikaterе velike prireditve dobro uspele. Potrudimo se prav vsi, da bo tako! Pokažimo, da imamo naš kraj radi in da ga cenimo.

Že sedaj opozarjamo na program: Petek, dne 19. junija 1987

ob 19. uri - otvoritev razstave trških listin v Galeriji Mozirje

ob 20.30 uri bo po trgu fantovski večer s podoknicami - poje domači pevski zbor

Sobota, dne 20. junija 1987

ob 13.30 pričetek pohoda ob trških mejah - zbirališče TVD Partizan (dvorišče)

ob 16.30 na trgu sprejem pohodnikov in nagovor trškega sodnika in svetovalca

ob 17.00 kviz iz preteklosti Mozirja v dvorani prosvetnega doma. Pomerili se bodo mladi iz Šmihelja, Lok, Trnavč, Lepe njive in Mozirja

ob 18.00 spreved v Savinjski gaj

ob 18.30 ustoličenje trškega sodnika, potrditev po gospodu Žovneškem in zaprisega novega tržana.

Po navedenih prizorih bo v Savinjskem gaju veselo ob dobri glasbi in urejeni gostinski ponudbi.

Za glasbo bodo skrbeli: ŠALEŠKI FANTJE in ansambel OLIVER TWIST.

Vabimo krajanе k udeležbi in sodelovanju!

Predsednik sveta KS Mozirje:
Rade RAKUN

MOJ VELIKI PRIJATELJ

V Mozirju sem imel sicer že kar precej znancev, toda pravega kroga prijateljev si le nisem uspel osnovati. Še najbolj sem se navezal na dr. Jožeta Goričarja. Zelo sem ga spoštoval in cenil njegove misli, ki jih je izrekal ob številnih najinih srečanjih na njegovi terasi v stari Lipoldovi hiši na mozirskem trgu. Ponavadi je prihajal vsak petek v Mozirje, ki ga je nadvse ljubil in se nenehno zanimal, kaj se dogaja v njem. Največkrat me je poklical po telefonu in me povabil k sebi.

Najprej sem mu moral poročati, kaj je novega v Mozirju. Nasproti mene je sedel s pipo v ustih in občasno še kaj vprašal. Ko pa je bilo mojega »poročanja« konec, je izražal svoje zadovoljstvo ali pa tudi kritiko nad dogajanjem. Bil je pronicljivo natančen, ničesar ni preslišal. Ko so delali cesto pod Golte, se je zgražal nad občino, da je dovolila ta poseg v naravo. Posredoval je, da ne bi posekali

gozda na Planinski ravni, pa ga žal nihče ni poslušal. Tudi Zorana Vudlerja, ki je bil predsednik Celjske turistične zveze, je prosil za pomoč, pa še s te strani ni bilo mogoče preprečiti velike rane, ki je bila s tem zarezana v krajino. Potem je napisal članek v Delo, pa ga očitno na občini ni nihče bral ali pa so imeli »fevde« že porazdeljene ...

Ko sem pisal prvi vodnik po Zgornji Savinjski dolini, mi je prav dr. Goričar posodil lepe posnetke, ki jih je naredil povsod, koder je hodil. Bil je izvrsten fotograf in odličen alpinist. Zato je razpolagal z veliko množico posnetkov. Obhodil je domala vse planine in gore v našem okolju. Vsakič ko je bil v Mozirju, je krenil z ženo Fanči na dolge izlete. Marsikdaj sva se jima z mojo ženo pridružila, toda hitra hoja, ki je bila značilna za oba Goričarja, je bila za naju le prehuda. Seveda pa je bil izlet z obema Goričarjema prav zanimivo doživetje, saj je Jože spotoma pripovedoval o ljudeh in krajih, koder smo hodili. Poznali so ga domala vsi ljudje v okolici, saj je vsakomur posvetil kakšno prijazno besedo. Bil je ponosen Mozirjan in Zgornjesavinjčan.

V Ljubljani sem pogosto iskal razne vire in literaturo za svoje pisanje. Posebno, ko sem pisal drobno knjižico Podobe iz Mozirja. S svojimi znanci je dr. Goričar navezal stike, če sem kaj potreboval; tako sem bil povsod lepo in z razumevanjem sprejet. Kako dragoceno je bilo moje znanstvo z dr. Pavlom Blaznikom, ki je tedaj delal na Zgodovinskem inštitutu Akademije znanosti in umetnosti v Ljubljani. Tiste čase je bil najbolj zaposlen z vračanjem arhivov, ki so jih Nemci odnesli iz Slovenije. Prav tako

Dr. Jože Goričar

me je dr. Goričar povezal z bibliotekarjem, poznejšim univerzitetnim profesorjem, dr. Božom Otorepcem, ki mi je veliko pomagal pri iskanju grbov naših nekdanjih trgov, saj so bili v nemški verziji precej okrnjeni oziroma slabo upodobljeni. Tedaj je bil profesor Bezlaj, znani slovenski etimolog, že pokojen, pa mi je vendarle uspelo dobiti iz še nenatisnjenih gradiv podatke o izvoru krajevnega imena Mozirje.

Seveda mi je dr. Goričar vedno rad svetoval, če sem kaj potreboval. Naj pa tudi povem, kako me je nekoč oštel. Ko je izšel vodnik po naši dolini, sem se v uvodu zahvalil »akademiku profesorju doktorju« Goričarju. Vesel, da je knjižica zagledala luč sveta, sem jo poslal najprej njemu v Ljubljano. V petek, ko je spet prišel v Mozirje, me je dokaj ostro povabil k sebi. Spet sva sedela zunaj na terasi. Nekako se mi je zdel molčeč – pa ni bilo tako. Kmalu me je z dvignjeno glavo pogledal v oči in dejal:

»Kaj ti je le padlo na misel, da si tam zapisal vse moje nazive, saj, če me kdo brez njih ne prepozna, je tako bolje, da tako ostane.«

Nisem mogel povsem dojeti njegove jeze, ker sem vedel, kako so nekateri prav na nazive bolešno občutljivi. Takoj za »lekcijo« pa je sledila pohvala, da sem z vodnikom veliko naredil za našo lepo dolino. To se je že bolje slišalo in razgovor se je nekako sprostil.

Ko sem mu govoril ob grobu, sem uvodoma ponovil pesnikove besede: »Umrli je mož, ne, ni umrl, le trudne je oči zaprl ...«

Še danes pogosto silijo moji spomini k njemu, v meni ni nikoli umrl! Res sem mu v vsem zaupal, on pa mi je vse to obilno poplačal. Ponosen sem, da sem smel biti njegov prijatelj.

PRAVA PREIZKUŠNJA

Bilo je leta 1984, ko me je poklical direktor velcnjskega muzeja, mag. Jože Hudales, in me povabil k sodelovanju na simpoziju, kjer bi predstavil dr. Josipa Vošnjaka kot pobudnika za ustanovitev slovenskih denarnih zavodov. Nekako nelagodno sem sprejel povabilo, saj so na simpoziju sodelovali znani slovenski znanstveniki, pa si zato nisem mogel dobro predstavljati sebe v tej družini. Toda Jože Hudales me je prepričal in privolil sem.

Tako smo se zbrali v viti Široko v Šoštanju vsi predavatelji in dvorana je bila polna poslušalcev iz vse Slovenije. Med njimi sem videl tudi ugledne znanstvene delavce. Prvič sem se znašel pred takim avditorijem.

Pred samim začetkom nas je prireditelj seznanil med seboj. Spoznal sem dr. Vasilija Melika, dr. Luka Sienčnika, koroškega Slovenca, Mitja Vošnjaka, dr. Milana Ževarta in dr. Matjaža Kmecla. Očitno sem kazal malo strahu, zato me je dr. Kmecl prijel pod roko in mi prigovarjal, da toliko vem o hranilništvu na Slovenskem kot le

redkokdo. To je bilo moje prvo srečanje s tem čudovitim človekom in uglednim znanstvenikom.

Prvi je govoril dr. Melik in zgodovinsko orisal pomen Josipa Vošnjaka za narodnostni boj in gospodarsko osamosvojitve Slovencev. Mitja Vošnjak je orisal družinske vezi Vošnjakov nasploh in njihove korenine, ki segajo v Šoštanj. Nato je bil na vrsti že moj del o pomembni Vošnjakovi vlogi pri uveljavljanju slovenskih hranilnic v drugi polovici 19. stoletja, Luka Sienčnik pa je govoril o slovenskih hranilnicah na slovensko govornem območju Koroške. O šoštanjski veji Vošnjakov je predaval Jože Hudales. Simpozij je trajal vse dopoldne in ko je bil odmor, sem v dvorani naletel na dr. Vovka iz Slovenskega šolskega muzeja v Ljubljani, ki je prav tedaj končal urejanje knjige o šolskem varčevanju na Slovenskem. Bil sem soavtor, zato mi je z veseljem pokazal krtačni odtis knjige. Zelo sem bil vesel, da mu je uspelo ogromno gradiva tako lepo urediti in pripraviti berljivo knjigo.

Mimogrede me je minila trema in kar nekako dobro sem se počutil med ljudmi, ki so že tedaj veliko pomenili v slovenski znanosti. Seveda mi je najbolj ostalo v spominu prijetno kramljanje z Matjažem Kmeclom. Tedaj si nisem mislil, kako zelo veliko mi bo še pomenil pri mojem delu. Kar neverjetno globok vtis je naredil name, saj je bil tako neposreden in poln spodbud, ki so zvene le prepričljivo in iskreno. Še danes sem vesel, ko se spomnim na najino prvo srečanje. O Kmeclu mi je pripovedoval Jože Goričar kot o človeku bodočnosti v slovenski znanosti in odličnem pisatelju ter mi celo predlagal, da ga naprosimo za govornika, ko smo v Mozirju odkrili ploščo publicistu in kronistu Žigi Laykaufu.

Prijeten pogovor med dr. Matjažem Kmeclom in piscem tega zapisa

Kakšno naključje, od tedaj sem se z vsemi težavami in skrbmi pri pisanju svojih knjig obračal na Matjaža Kmecla. Domala v vseh je njegov uvodnik, na kar sem še posebej ponosen. Kadar sem bil v dvomih, ali naj s katerim od del nadaljujem ali ne, take težave se kaj rade pojavljajo in tedaj je dobro imeti spoštovanega človeka za svetovalca, sem se vedno zatekel k njemu po nasvet. Na večini predstavitev mojih knjig je bil prav on tisti, ki je na svojstven način predstavil delo. Tako je v Mozirju Kmecl že dolgo dobrodošel gost.

Ko sem zbolel in sem moral na prvo onkološko operacijo, je prišel k meni na obisk. Seveda sem bil notranje zmeden, on pa me je bodril z neverjetno globino misli, samo on zna tako! Res sem bil na robu svojih moči, ali bom zmogel ali ne. Kako sem hvaležen za tisti popoldan, ko mi je tu, v moji mali sobici, govoril in me prepričeval, da so sedaj v medicini glede teh bolezni že zelo daleč. Morda je tudi njegova vedrina pripomogla k temu, da sem potem prestal še dve težki operaciji in kaj kmalu spet sedel

za pisalni stroj ter nadaljeval s svojo najljubšo dejavnostjo – pisanjem. Lepo je imeti to srečo in spoznati človeka plemenitih lastnosti, kot jih ima dr. Matjaž Kmecl.

UGLEDNI GOSPOD

Ko sem še služboval v Zadrufni zvezi v Celju, sem bil tajnik odbora za sadjarstvo in vinogradništvo in tudi član republiških odborov za obe kmetijski panogi. Tedaj sem spoznal velikega strokovnjaka za sadjarstvo in profesorja na Agronomski fakulteti v Ljubljani, dr. Franceta Adamiča. Že prvo srečanje z njim mi je ostalo še danes v spominu. Bil je že na pogled osebnost, ko pa je z nami sodeloval, je bil nadvse prijazen in razumevajoč.

V Črnem Kalu je načrtoval sadne plantaže, ki so bile potem predmet ogledov in občudovanj. Ko smo celjski »ditovci« gostili avstrijske kmetijske inženirje, smo jih peljali tudi tja. Kako so občudovali velike površine lepih teras in dobro raščeno sadno drevje! Res je bilo kaj videti.

Seveda je dr. Adamič še veliko tega postoril v Sloveniji, da smo bili potem pripravljene na ostro konkurencu s tujino. Danes vem, da je naš profesor mislil daleč naprej, bil je strokovni vizionar. Študentje na fakulteti so ga spoštovali kot redko koga.

Dr. France Adamič govori ob predstavitvi knjige Zadrufno povezovanje v Zgornji Savinjski dolini (leta 1988).

Ko smo v celjskem okraju pričeli snovati sadjarske skupnosti, nam je France Adamič vsestransko pomagal s strokovnimi nasveti. Tudi tedaj, ko je okrajna zadrufna zveza ustanovljala drevesnico Miroosan, je bila njegova pomoč odločilna. Ti stiki so bili

včasih tako osebni, da smo prav čutili, kako si želi, da bi stvari uspele in da bi vsepovsod, kjer je to mogoče, uspevalo odlično sadje. Ko smo profesorja nekoč pripeljali med kmete, ki nam seveda niso kaj prida zaupali, bali so se nacionalizacije, je tako prepričljivo deloval, da jih je takoj pridobil za sodelovanje.

Če je kdo izmed nas na terenu potreboval nasvet, smo se napovedali pri Adamiču in nikoli ni odklonil pomoči, če smo ga zanjo prosili. Bil je neke vrste »najuglednejši pospeševalec umnega sadjarstva« tistega časa.

V Mozirju smo leta 1988 predstavili knjigo Zadržno povezovanje kmetov v Gornji Savinjski dolini, ki jo je izdala Kmetijska zadruga Mozirje. Seveda smo povabili tudi profesorja Adamiča na to prireditvev. Nekoliko sem bil v skrbeh, kaj bo menil o knjigi, ki sem jo napisal po skupih virih. V dvorani je bilo tedaj kar veliko uglednih kmetijskih in veterinarskih strokovnjakov ob blizu in daleč. Ko je spregovoril, sem si prav oddahnil, saj je pričel govoriti o tem, kako dolgo se že poznavava, kako sva sodelovala že v petdesetih letih in potem spet pri izdaji knjižice o Savinjskem gaju leta 1978. To je tedaj izdala Zveza hortikulturnih organizacij v Ljubljani, njen urednik pa je bil prav Adamič. Sam sem opravil tehnično redakcijo. Da se spominja takih podrobnosti, me je kar presenetilo.

Vsebino nove knjige je pohvalil, saj jo je že predtem prebral, in me opozoril na nekatere pomanjkljivosti. Sicer jih ni bilo veliko, toda bile so. Uvodne misli sta napisala Matjaž Kmecl in Lojze Plaznik, tedanji direktor zadruga. Knjiga je bila med kmeti in strokovnjaki lepo sprejeta.

Danes sem ponosen, da so mi pri snovanju tega dela pomagali tako odlični gospodje.

Pa še drobno doživetje. France Adamič je bil odločen borec za lep slovenski jezik. Ko sem mu nekoč prinesel rokopis, me je oščel, ker sem napisal »lesni trgovec«. Dobrohotno me je pogledal in dejal: »Menda nimate v Zgornji Savinjski dolini trgovcev iz lesa. Prav zapišite – trgovec z lesom.«

S profesorjem Adamičem sva poslej prav prijateljerala. Veliko mi je pomagal, ko sem raziskoval slovensko hranilništvo, saj je prav on to zvrst zadržništva temeljito raziskal. Redno mi je pošiljal svoje publikacije, celo v visoki starosti je vedno našel čas zame, za kar sem mu globoko hvaležen.

ŠOLAN ZGODOVINAR JE BIL POTREBEN

Še ko sem delal v Celju, sem se lotil raziskovanja dela bratov Vošnjakov na hranilniškem področju. Prav njima gre zahvala, da smo se Slovenci relativno hitro kapitalsko krepili in gospodarsko osamosvajali. Marsikdaj pa nisem mogel najti povezave z določenimi obdobji in ukrepi, ki sta jih zastavila. Zato sem pogosto obiskoval

gimnazijskega profesorja Janka Orožna v Celju in ga prosil za pomoč. V tistem času smo v banki že izdali dva njegova zapisa o hranilništvu na Celjskem in slovenskem govornem območju tedanje Avstrije nasploh. Za kaj takega mi je uspelo prepričati tedanje vodstvo banke in to je bila priložnost za moje tesnejše sodelovanje z znanim in priljubljenim celjskim zgodovinarjem, ki je bil tedaj že dolgo upokojen.

Nikoli ni bil slabe volje, ko sem pozvonil na vratih njegovega stanovanja v Celju. Ogromno mi je pomagal, saj je neverjetno veliko pomnil, pa čeprav je bil že v visoki starosti. Preteklost Celja mu je ležala tako rekoč na dlani. Včasih sem našel listine, iz katerih se nisem spoznal, zato sem ga prosil za pomoč. Ko se je lotil branja, je odložil očala in bral brez njih. Kako zanesljiv spomin je imel ta gospod, se sploh ne da povedati. Njegova splošno znana dobrodušnost je vsakogar prevzela, zato sem bil nad njim in njegovim znanjem naravnost navdušen. Prihajal je tudi k meni v Celjsko mestno hranilnico, kjer sem hranil mnogo listin o ustanovitvi tega prvega denarnega zavoda v Celju. Vedno me je spodbujal k pisanju in raziskovanju, tudi tedaj, ko sem na kateri izmed čeri, te ali drugačne vrste, obupoval. Mislim, da se imam prav njemu zahvaliti, da sem v poznejših letih s toliko navdušenja »vrtal« v preteklost in spomin naših ljudi na področju narodopisnega izročila.

Seveda sem pričel s to dejavnostjo v večjem obsegu, ko sem že bil v Mozirju. Pa ni bilo nič narobe, če sem spet iskal pomoč pri starem gospodu. Nekoč sem v Solčavi naletel na zanimivo listino o prodaji zemljišč iz leta 1697. Pergament je bil že poškodovan, zato je bilo branje stare gotice zamotano in preprosto ji nisem bil kos. Spet sem se zatekel v Celje in poiskal profesorja Orožna. Spet je snel očala in kaj hitro prebral bistvo te listine, da sem potem lahko o njej več napisal. Listina je bila zanimiva že zaradi tega, ker je bila dokaz, da so gornjegrajski zemljiški gospodje že tedaj odprodajali zemljišča. Verjetno so to počenjali le izjemoma in najbrž le zaslužnim podanikom.

Pri brskanju po preteklosti naleti človek tudi na neznanke, še posebno, če ni strokovno dovolj podkovan. Kadarkoli je prišlo do česa takega, je bil moj izhod posvet z Jankom Orožnom. Ko se je že nagibal k devetdesetim, je še vedno imel prvovrsten spomin. Nekega dopoldneva sem ga obiskal prav tedaj, ko se je urezal v roko, in krvavenje ni in ni prenehalo. Tekel sem na parkirišče, kjer me je čakala moja žena – zdravnica, in jo peljal k profesorju. Ker je imel razne pripomočke za prvo pomoč pri

Odkritje poprsja Mihaela Vošnjaka v bančni enoti v Mozirju. Z desne prof. Janko Orožen, ob njem stoji Aleksander Videčnik.

roki, je ženi hitro uspelo krvavitev ustaviti, jaz pa sem bil prepričan, da je s tem mojega obiska in pogovora konec. Pa ni bilo tako. Péljal me je v sobo, kjer sva razrešila vprašanje, zaradi katerega sem prišel.

Nešteto spominov me veže nanj. Imam ga v spominu kot prijaznega, dobrega in uslužnega človeka, velikega znanja in izrednih intelektualnih sposobnosti. Pogosto se spomnim njegovih nasvetov, ki so mi pomagali naprej in me krepili v prepričanju, da je moja dolžnost zbirati gradivo in ga zapisovati, kar sem z velikim veseljem delal.

ZVEST RECENZENT MOJIH ZAPISOV

Leta 1982 smo v Mozirju pripravljali zbornik dogajanj med zadnjo vojno v naši dolini. Zveza borcev je bila pripravljena povezati nekatere pisce, domačine in še tiste, ki so se tu bojevali. Vse delo naj bi vodil profesor dr. Milan Ževart, ki je bil tedaj direktor Muzeja narodne osvoboditve v Mariboru. Večkrat smo se srečevali, da bi skupaj določili okvire tega zajetnega dela, in tako sva se z njim tudi bližje spoznala. Ko je muzej v Mariboru pripravljaj razstavo o sokolih in orlih, telovadnih društvih, sem kustose tega muzeja povezal z našimi nekdanji sokoli v Mozirju, predvsem pa s Pavlo Trogar. Hranili so številne dokumente, zelo pa so skrbeli za zanimiv prapor iz časov ustanovitve Savinjskega sokola v Mozirju. Pozneje sem sodeloval tudi pri zbiranju raznih predmetov za razstavo o Slovencih v nemški vojski, ki jo je tudi pripravil mariborski muzej. Tako je potem nanese, da sem Ževarta večkrat naprosil za recenzije svojih del, ki so bila kakorkoli povezana z zgodovino. Če sem kaj potreboval iz mariborske univerzitetne knjižnice, so mi pomagali v Muzeju narodne osvoboditve. Tako je bilo tudi, ko sem brskal po listinah Pokrajinskega arhiva v Mariboru. Arhive, ki so se vračali iz Avstrije, med njimi so bili tudi arhivi nekaterih naših občin, je tedaj urejal dr. Mlinarič in ta mi je zaupal, da sem sam iskal po kopicah papirja. Seveda mi je zaupal zato, ker so mi pomagali mariborski strokovnjaki. Je že tako, da so kustosi povezani z arhivarji in obratno.

Dr. Milan Ževart

Zanimivo, da je Milan Ževart vedno našel čas za branje mojih zapisov. Prav po profesorsko je naredil seznam svojih pripomb in te sva potem v njegovem kabinetu na velenjskem gradu skupaj obravnavala. Neverjetno, kako se takšna natančnost

obnese. Celo pri zadnji knjigi, Celje moje mladosti, mi je Ževart pomagal najti pomanjkljivosti ali celo napačne navedbe. To je z veseljem storil, saj je v Celju obiskoval gimnazijo in je razmere dobro poznal. Še bolj mi je bila potrebna njegova natančnost in pomoč pri knjigi Vijuge in čeri, ki imajo svoje težišče prav v dogodkih med obema vojnama in med drugo svetovno vojno. V njegovi skromni pisarni, ki jo ima sedaj v velenjskem muzeju, se večkrat srečava in prav tu mi ugledni zgodovinar svetuje in analizira katero od mojih del.

V okviru Šaleškega muzejskega in zgodovinskega društva se seveda pogosto srečujemo, saj je Ževart predsednik, jaz pa sem že nekaj let v upravnem odboru. To je zelo prijeten krog ljudi, ki jih tako ali drugače zanima zgodovina. Čeprav sem iz savinjskega predela, sem tam zelo dobro sprejet, tudi po zaslugi mojega dobrotnika. Seveda je tako, da sem v tamkajšnjem muzeju kar nekako domač, saj je sedež društva prav tam. Nikoli mi ne odrečejo kakšne informacije ali pomoči, če zanjo prosim. To so mladi strokovnjaki, ki nikakor ne dajo vedeti, da sem le ljubitelj narodopisja in zgodovine in ne njihov vrstnik. Kot takega me tudi razumevajoče obravnavajo.

Vsako leto pripravljajo zelo zanimive strokovne ekskurzije z uglednimi vodniki. Nekoč so člani društva obiskali Zgornjo Savinjsko dolino in tedaj sem jih vodil vsepovsod tam, kjer je kaj zanimivega. Ob koncu našega popotovanja so bili veseli in tega niso skrivali.

PRI SAVINJSKIH NOVICAH

Bilo je leta 1979, ko je k meni prišel tedanji sekretar občinskega odbora SZDL, Stane Kranjc, in me nagovoril, da bi »začasno« prevzel uredništvo občinskega glasila. Ker sem po osnovnem poklicu grafičar, mi je delo v tiskarni poznano. To je bila vsekakor okoliščina, ki me je prepričala, da sem obveznost sprejel. V Savinjske novice sem dopisoval že prej in sem

Uredniški odbor Savinjskih novic leta 1976

dotedanjega urednika Janeza Plesnika dobro poznal in z njim sodeloval. Tako sem nekako želel, da občinsko glasilo ostane, zato sem se lažje odločil prevzeti uredništvo.

Tedaj sem vse sam pisal, sam slikal in sam v tiskarni Grafika v Novem mestu lomil številko, ki je bila na vrsti. Glasilo je izhajalo enkrat mesečno, pa sem zato

zmogel spraviti kakih 55 strani rokopisa na papir; toliko je bilo potrebno gradiva za eno številko. Z veliko vnemo sem se lotil dela in to »začasno« delo je trajalo domala deset let ...

Če me je kaj motilo, sta bili dolga vožnja v Novo mesto in zgodnja jutranja ura, saj sem moral ob petih zjutraj na pot. Posebno naporno je bilo pozimi in v primeru slabega vremena. Pa vendar, tako sem se vživel v uredništvo, da sem z veseljem delal in vse je dobro teklo.

Kot urednik sem moral biti na vseh prireditvah, marsikateri seji, slavju in še bi lahko našteval. Poleg tega sem rad objavljajl članke o naših ljudeh. Politiki so menili, da o njih premalo pišem. Včasih tudi ni bilo komu izmed njih po volji, če sem zapisal kaj kritičnega. Kritika nasploh tedaj ni bila zaželena. Pa lokalni časopis tako ni imel velikih težav s temi vsebinami, predvsem ne v širšem prostoru.

Imeli smo tudi uredniški odbor, ki je bil imenovan vsaka tri leta. Moram povedati, da so bili člani tega odbora, ki je bil več ali manj politično obarvan, pretežno na moji strani. Tako pa ni bilo vselej v vrhu domače politike. Toda hujših pretresov vendarle ni bilo.

Najbolj me je veselilo delati z ljudmi, našimi občani. Povsod sem bil lepo sprejet in tudi volje do sodelovanja med njimi ni manjkalo. Tako sem veliko pridobil, predvsem pa sem spoznaval čudovite ljudi na kmetijah, ki so mi radi priskočili na pomoč, če sem jih prosil za pogovor. Ne bom pozabil nekaterih sogovornikov, ki se jih še danes pogosto spominjam. Naj omenim nekatere: Jože Brglez – Kugovnik iz Planine pri Ljubnem, Ivanka in Jože Čeplak iz Jam pri Gornjem Gradu, Jožefa in Janez Detmar iz Primoža, Lovro Goličnik iz Šmihela, Ivan Gostečnik – Žabnek, potomec slovitih šmihelskih godcev pihalnega sestava, Janez Gregorc iz Ljubije, Gelca Hudej iz Radegunde, Alojz Jeraj s Spodnjih Pobrež, Angela Kladnik – Jerčela iz Luč, Stanko Klemenšek iz Logarske doline, Marija Korenjak iz Poljan, Mirko Kovačič iz Mozirja, Fanika Krefl iz Dobletine, Alojz Mavrič iz Gornjega Grada, Franc Mlačnik – Sabadin iz Krnice, Jože Planovšek iz Lačje vasi, Lojze Plaznik iz Mozirja, Anton Plesnik iz Podveže, Vera Poličnik iz Spodnje Rečice, Marija Ročnik iz Podhoma, Bogomir in Leopold Supin iz Luč, Pavla Trogar iz Mozirja, Antonija Urbanc z Lepe Njive, Valent Vider iz Solčave, Jože Vratnar iz Radmirja, Jožefa Zabreznik iz Spodnje Rečice, Alojz Zavolovšek iz Mozirja, Marija in Feliks Žmavc iz Bočne, Anton Žunter iz Varpolja in še bi lahko našteval, pa jih je odločno preveč, da bi se lahko vseh spomnil.

Povezovanje z našimi ljudmi je bilo zame prava življenjska šola. Včasih sem od presenečenja strmel, ko sem poslušal razne doživljaje ali druge zgodbe, saj mi je to pomenilo prvovrstno kulturno izročilo. Neštetim mojim člankom so botrovali pogovori z ljudmi, saj je bilo drugih virov le malo ali nič. Toliko modrosti življenja sem odkrival, da mi je kar žal, da se to ni dogajalo v moji mladosti. Predvsem pa sem znal ceniti ponos, s kakršnim so mi pripovedovali take ali drugačne zgodbe. Seveda pa se je lahko tak pogovor zavlekel in neverjetno obogatil vsebino. Vseh teh mojih številnih zapisov v časopisih in samostojnih delih bi ne bilo, če bi ljudje delovali odklonilno in nezaupljivo. Ko sem spraševal po tem, kako je nekoč strašilo, so mi zaupali svoja doživetja, in to sem vedno znal ceniti. Ko sem »vrtal« za domačim zdravilstvom, so mi nekateri nekdanji

zdravilci zaupali celo svoje zagovore. Zanimivo pa je, da je neki izobražen moški hranil zagovore svoje stare matere in mi ni dovolil vpogleda vanje, češ da mu jih je stara mati zaupala ...

Res je, tudi so Savinjske novice veliko pripomogle k temu, da sem lahko ugotavljal, kje so »bele lise« v poznavanju našega ljudskega izročila, zato sem se loteval takih vsebin, ki bodo v knjigah ohranjale spomin na bogato kulturno izročilo v naši dolini.

Z našim občinskim glasilom pa ni bilo vedno lahko. Tedaj je še prihajalo v naše domove brezplačno. Gmotno so omogočile njegovo izhajanje delovne in družbenopolitične organizacije, malo pa tudi občina. Včasih je bilo tako, da sem pri kateri od številik moral na »fehtarijo« za manjkajoči znesek. Predvsem tedanji Izvršni svet občine Mozirje je na koncu pomagal iz zadrege. Če je bilo vreme tako, da si nisem upal sam za volan in na pot v Novo mesto, so radi pomagali s prevozom.

V Šmihelu so mi pripravili poslovilno srečanje ob prenehanju mojega urednikovanja

Pa še druga nevarnost je pretila. Nenehno je prihajalo pri naši politiki do poskusov, da bi Savinjske novice prenesli iz doline in jih izdajali kot prilogo katerega izmed regijskih časopisov. To je bila včasih že kar brezupna borba, pa sem k sreči imel ljudi za seboj in tako se je zgodilo, da so v nekem kritičnem trenutku na zboru volivcev v Šmartnem ob Dreti odločno zahtevali izhajanje časopisa. Tudi z drugih koncev doline so prihajale takšne zahteve. Po nekaj letih je bilo dokončno jasno, da Savinjske novice so in bodo!

Z veliko vnemo sem pripravljaval vse potrebno. Žal pa je bilo dopisnikov iz naših krajev premalo ali skoraj nič, da bi vsebino lahko še popestrili. Težave so bile tudi s fotografiranjem. Ko je namreč bilo treba film razviti in narediti kopije, se je večkrat zataknilo. V Mozirju ni bilo ustreznega mojstra. Feliks Ugovšek iz Gornjega Grada je sicer imel v Mozirju svoj atelje, toda delal je le občasno. Tako je naneslo, da je Ciril Sem, ki je veliko slikal, rad prevzel delo za časopis. Razvijal je in kopiral, jaz pa sem bil v zadregi, kako mu plačati, saj nismo imeli urejenega denarnega poslovanja. Lahko rečem, da je Ciril Sem veliko pripomogel k temu, da so Novice imele tudi toliko fotografij.

Ko se je moje zdravje toliko poslabšalo, da sem moral na operacije, je uredništvo prevzel Rajko Pintar, ki je seveda uredil vse potrebno, da so Savinjske novice bile redno financirane, da je potekalo delo na njih kolektivno in ustrezno potrebam. Od uredništva sem se poslovil v Šmihelu, kjer so mi pripravili zaključno slovesnost. Kar prizadet sem bil ob spoznanju, da je za menoj lepo obdobje srečevanja z našimi ljudmi. Toda takoj ko je bilo mogoče, sem spet postal dopisnik in še danes to z veseljem počnem.

DRAGOCENI DOPISNIK

Omenil sem že, da sem bil pri urejanju Savinjskih novic bolj sam za vse. Posebno sem bil hvaležen, če je kdo kaj ustreznega napisal in poslal. Zavedal sem se, da lahko postane eno samo pero pri časopisu dolgočasno.

Še ko je bil dr. Peter Weiss študent, sva nekako dobro sodelovala in še danes, če prosim za kakšno lekturo pri svojih knjigah, je vedno pripravljen pomagati. Spominjam se, da je skupina študentov prirejala dramske nastope na Rcčici in je potem izrazila svoje mnenje glede amaterske odrske dejavnosti v naši dolini. To so seveda mladi mislili dobronamerno, še danes sem v to prepričan. So pa morda bili prezgodnji za tisti čas in stopnjo razvitosti dramske dejavnosti v društvih. Nekateri krogi pa njihovih kritik niso prav razumeli. Razvila se je polemika in kmalu se je zgodilo, kar se ne bi smelo, tudi v tistem času ne: naš časopis ni smel objavljati njihovih člankov na to temo. Moje upiranje je bilo zaman. Pa so se potem mladi oglasili v Mladini s precej udarnim člankom in spet je završalo. Vse to je bil pač odraz časa, ko je manjša skupina odločujočih lahko marsikaj preperečila.

Savinjske novice so potrebovale tudi strokovne članke, saj so bralci vedno znova opozarjali, da jih zanimata domača zgodovina in narodopisje. K sreči se je kmalu oglasil Peter Weiss s svojim nadaljevanjem o znanih in pomembnih ljudeh naše doline. Pozneje je marsikaj napisal tudi s svojega strokovnega področja – proučevanja narečnih izrazov in narečnega govora v Zadrečki dolini. Skratka, Peter Weiss je bil sodelavec, kot sem si ga lahko le želel. Tudi pozneje, ko že nisem več urejal časopisa, se je oglašal.

V okviru praznovanja občine Nazarje leta 1998 smo ob lepi udeležbi predstavili njegov Slovar govorov zadrečke govorice. V veliko čast sem si štel, da sem odprl večer in pozdravil navzoči vrhunski slavistki s SAZU Ljubljana in številne domačine, ki so z velikim zanimanjem sledili poljudnemu pojasnjevanju vsebine knjige. Avtor je to storil na prijeten način, saj je sicer tematika dokaj zahtevna. Res smo Zgornjesavinjčani lahko ponosni, da imamo tako uglednega znanstvenika v svojih logeh.

Na koncu naj še pripomnim, da sem bil vesel, ko si je Peter Weiss s svojo družico uredil lepo družinsko življenje. Vesel sem bil nekaterih njegovih obiskov na predstavitvah mojih knjig. Vem tudi, da bi mi še sedaj pomagal, če bi kaj potreboval v Ljubljani. Take usluge so mi bile tudi v preteklosti dragocene. Pa še nekaj! Prav zanimivo, kako prilagodi svoj govor: ko je med domačini, govori zveneče domače narečje, ko pa stopi na oder in spregovori občinstvu, je njegova govornica vrhunska slovenščina. To mi je namreč zelo všeč, da kdo, ki dela izključno v krogih izobražencev, ne pozabi na domačo govorico.

Ni dolgo tega, ko mi je Jožica Lekše posodila njegovo novejšo delo, v katerem Weiss opisuje jezikovno publicistiko Franca Lekšeta, nekoč lučkega župnika. Branje

me je spomnilo na droben dogodek, ki je značilen za »še bolj drobne ljudi«. V neki brošurici sem napisal, da je bil Franc Lekše ugleden jezikoslovec, pa mi je neka gospa iz Luč pisala, da to pa njihov nekdanji župnik že nikoli ni bil ... Vesel sem, da je Peter Weiss drugega mnenja!

BOLEZEN IN SKRB

Že nekaj časa sem slutil, da sem zbolel za zahrbtno boleznijo, toda tukajšnji zdravniki tega niso potrdili. Šele ko sem bil na preiskavi pri onkologu, ki je redno prihajal v Celje, je bila stvar jasna. Takoj sem moral na operacijo. V Celju me je operiral dr. Vladimir Meštrovič in, kot so pozneje ugotovili v Ljubljani, je to odlično opravil. Zapletlo se je namreč na patologiji v Celju, kjer so pregledali moje izrezline in ocenili, da so zdrave. Ko je te iste pregledal ljubljanski onkološki laboratorij, se je pokazalo, da sem bil že ob odstranitvi materinega znamenja kar hudo bolan. Ko sem bil na zdravljenju v Ljubljani, sem naletel na profesorja Stojana Plesničarja, ki me je tam prvi pregledal. Že na prvem srečanju sem bil prepričan, da mu lahko popolnoma zaupam. Prav zaupanje pa je del bitke, ki jo mora vsak težek bolnik

Trške pravice mi je leta 1999 podelil Pust Mozirski.

izbojevati sam s seboj. Od takrat pa do danes, to je že kakih petnajst let, obiskujem tega zdravnika, da opravi redne kontrole. Sčasoma sva se nekako povsem človeško zblížala in lahko trdim, da je njegova zasluga, da sem zmozel še dve operaciji enake zahtevnosti. Vedno me je učil vztrajati ter gojiti v sebi trdno voljo in prepričanje, da bom zmozel ta boj z boleznijo. Ti življenjski nasveti so mi bili v uteho in oporo v trenutkih malodušja.

Profesor Plesničar se je po najinem srečevanju na Onkološkem inštitutu v Ljubljani vsestransko zanimal za moje publicistično delo. Prihajal je in še sedaj prihaja v Mozirje, celo na moje predstavitve zapisov. Kadar ga povabim, da nas obiše, pride; tako je bilo na otvoritvi zbirke Antona Jamnika v Jamah nad Gornjim Gradom in še kdaj. Ko prihajam na kontrole, mi je najbolj dragocen pogovor z njim, saj je sam pregled temeljit, toda kratek. Pogovoriva se tudi o raznih stiskah v širšem smislu in osebnih

težavah. Najini pogovori in predvsem njegova modrost mi vseskozi predstavljajo posebna doživetja. Vem, da je zaupanje v dr. Plesničarja v meni utrdilo voljo do spopada z boleznijo, ki prav gotovo ne spada med najlažje ...

Takole si mislim: tudi tokrat sem imel v življenju srečo!

SOLČAVSKI KRONIST

Ko sem začel pisati zapise, narodopisne in malo manj zgodovinske vsebine, sem se veliko obračal na Valenta Vidra, solčavskega pisca, kronista in odličnega poznavalca tega lepega predela naše doline. Ko je bil še dejaven pri solčavskem turističnem društvu, smo se večkrat srečevali na sejah Celjske turistične zveze, ki jo je tedaj vodil znani turistični delavec, prof. Zoran Vudler. Prav on je bil velik Vidrov prijatelj in je njegovo raziskovalno delo stalno podpiral. Pozneje, ko je Vider pripravljal lično knjigo o Solčavi, se je Vudler zavzel, da je bila izdana.

Valent Vider je zame »knjiga« znanja in poznavanja. Poleg tega hrani ogromno listin in fotografij. Veliko njih je sam slikal in lahko poudarim, da so prav njegove najlepše. Kako tudi ne, ko tako do podrobnosti pozna svoje »ljubo Solčavsko«, kot rad imenuje ta predel pokrajine.

Pravzaprav sem prišel prvič k Vidru z nekoliko dvomov v sebi, ali bom dobil to, kar sem iskal. Saj človek večkrat v življenju sreča ljudi, ki si prisvajajo določene listine, čeprav bi morale v javni arhiv. No, pri Vidru to ni bilo nikoli tako. Že kar prvič mi je rad ustregel z množico podatkov. Menda sem takrat pripravljaj vodnik po Zgornji Savinjski dolini. Postregel mi je s slikami in nič ni okleval, če mi je katero posodil za preslikavo. Ljubosumnosti pri njem ni bilo čutiti. Marsikdaj pa je prav to lahko ovira za dobro sodelovanje. Končno sem bil v dolini šele na začetku svojega dela in s pomočjo ljudi Vidrovega kova sem bil lahko tako zagnan.

Vider je prava knjiga modrosti. Tudi sicer je bister mož, ki neskončno ljubi svoj kraj in planine okoli njega, zelo dobro pozna tudi zgodovino Solčave in širše okolice. Nikoli ni bil v zadregi, če sem želel kaj vedeti, da sem potem lahko zapisal v časopis ali knjigo. Ko sem zbiral gradivo za knjigo o domačih zdravilcih v Zgornji Savinjski dolini, sem seveda »vrtal« tudi pri Vidru, kajti vedel sem, da je bilo prav v Solčavi nekaj znamenitih zdravilcev. Brez ovinkov mi je pripovedoval o Vidu (Fid) Strgarju, ki je

Valent Vider, znani publicist in kronist iz Solčave

napisal celo preko sto strani zapisa o zdravilnih rastlinah na Solčavskem in njih uporabi v zdravilstvu. Povedal mi je, da hrani izvornik knjižnica SAZU v Ljubljani. O Fidu se je celo govorilo, da je bil študiran mož in da je imel zveze s samim vragom. Živel je najprej v neki votlini, ki ji še danes rečejo Fidova votlina.

Iz svojega bogatega arhiva mi je Vider ponudil tudi nekaj malega (kar je pač imel) iz kronike Roka Klemenška, ki je bil dolga leta solčavski župan in znan rejec ovac. Da je bil bister mož, pove podatek, da je v svoji čredi uvedel selekcijo in tako je prišlo do slovite »solčavske« ovce. Klemenšek je bil odličen zdravilec za ljudi, še bolj pa za živali.

Tako je Valent Vider res spoštovanja vreden človek, ki živi za svoj kraj in njegovo prelepo okolico.

NAPREDEN GOSPODAR

V Šmihelu je živel Lovro Goličnik, ki je izhajal iz znane Hribske družine. Na tej ugledni kmetiji je tudi nekaj časa gospodaril, ko pa je dokončno ugotovil, da z ženo ne bosta imela potomstva, je posestvo predal bratu in tako ohranil lepo kmetijo naslednjim rodovom. Ko sem ga spoznal, je stanoval že v hiši nad nekdanjim jezerom. Tam je imel majhno priročno delavnico, v kateri je rad obdeloval les. Spoznala sva se pravzaprav že v času, ko sem imel v najemu v dolini Ljubije (v Grabnu) Konečki mlin, kjer sem si uredil skromen bivač. Lovro je moral pogosto na seje okrajnega odbora v Šoštanj, pa je dolgo pot enostavno »vzel pod noge«. Tedaj je prišel mimo in se ustavil pri meni v Grabnu, da sva malo povasovala, kot je rekel takemu pogovoru. Ta izraz mi je bil zelo všeč, posebno še, če ga je izrekel Lovro.

Lovro Goličnik

Pri njem v Šmihelu sem bil dokaj pogosto, saj sem vedno brskal po preteklosti in ljudskem izročilu. V obeh pogledih sem se rad obračal nanj, ker je bil odličen pripovednik. Njegove pripovedi niso bile nikoli dolgočasne. Bil je daleč naokoli znan, poznali so ga domala v vseh krajih naše doline. Imel je tudi zbirko starih fotografij. Veliko sem jih dal preslikati, saj so slike dokument nekega časa in določene sredine ljudi.

Lovro Goličnik je bil napreden kmet. Njegova zasluga je bila, da so imeli v Šmihelu že pred drugo svetovno vojno svoje sadjarsko društvo. Vsestransko je bil razgledan, saj je že v dvajsetih letih prejšnjega stoletja na kmetiji, ki jo je takrat še vodil, uvedel redno knjigovodstvo. Nekoč mi je knjigo pokazal in v njej so dragoceni podatki o gospodarjenju tistega časa, saj je skrbno spremljal cene živine, lesa in gospodarskih potrebščin.

Lovro Goličnik je bil vaški kronist in je dosti napisal v svojo domačo kroniko. Pozneje je napisal tudi knjigo o Šmihelu in Šmihelčanih. Pa ne samo on njih. Odločno je opozarjal tudi na nasilje nad naravo, ki da se nam bo nekoč kruto maščevala. Ko nam danes vremena niso naklonjena, ko ne vemo za letne čase (po vremenu), ko grozi pomanjkanje vode, se večkrat spomnim na Lovra in njegove preroške modrosti. Res je veliko vedel in veliko doživel.

Večkrat mi je pripovedoval, da bi rad nekoč vse to izdal v obliki knjige. Nekaj tega mi je dal v branje in ugotovil sem, da so to dragoceni podatki za kraj, ljudi, običaje in dogajanja skozi desetletja in dlje nazaj. Rokopise mu je prepisal Anton Acman, Zgornjesavinjska kmetijska zadruga pa je bila tista, ki je knjigo izdala, saj je imel direktor, ing. Lojze Plaznik, veliko posluha za kulturo, predvsem za narodopisje oziroma ustno izročilo o običajih in navadah v naši okolici. Tehnično sem pripravil vse za tisk in leta 1992 je knjiga zagledala luč sveta. Predstavitev sem na Lovrovo željo opravil jaz v Šmihelu. Ljudje so knjigo lepo sprejeli, saj je dejansko dragocen prispevek k ohranjanju naše izvirne kulture in preteklosti.

Ob njegovi 75-letnici smo pripravili v njegovem domu manjšo slovesnost in jo snemali za lokalno televizijo. Bilo je zelo prijetno in Lovro je bil nadvse dobre volje. Gotovo je bil srečen zaradi naše pozornosti, ki smo mu jo izkazovali.

Zelo hudo je bil prizadet ob ženini smrti. Kar pogosto je govoril o tem, da je sedaj zanj življenje brez pomena. Pa vendar je dočakal še nekaj lepih let, čeprav so ga mučile razne zdravstvene tegobe. Nekoč sem se oglasil pri njem in rekel mi je mimo, kot je to znal le on, da je sedaj čas na njem. Res je kmalu umrl in ko sem mu na grobu govoril v slovo, sem dejal, da je padel poslednji viharnik na šmihelskih planinah ...

MALI LJUDJE VELIKEGA SRCA

Ko sem zbiral podatke za zgodovino ur, sem slučajno o tem pripovedoval Alojzu Zavolovšku, akademskemu slikarju iz Mozirja. Povedal mi je, da je višje Radmirja nekoč delal znani urar Anton Jamnik. Tam v Jamah je imel delavnico v domači kašči in bil eden najbolj iskanih popravljavcev cerkvenih ur. Zavolovšek je menil, da bi morda kaj našla v njegovi zapuščini, ki da jo skrbno varujeta gospodarja pri Zgornjem Jamniku, Ivanka in Jože Čeplak. Dogovorila sva se, da greva kar naslednji dan na Jamnikovo kmetijo. Zavolovšek je bil v Radmirju doma in je torej dobro poznal Čeplake.

Ko sva v Radmirju stopila iz avtomobila, je moj vodnik Alojz krenil kar v hrib. Bajje je bila to cerkvena pot, po kateri so hodili ljudje iz Jamk maši v Radmirje. Seveda je bila pot zelo strma in poleg tega je napadlo kar dosti snega. Skoraj sem omagal in že hotel predlagati, da greva nazaj in potem naokrog po cesti v Jame. Pa sem od daleč zagledal čudovito razpelo sredi gozda, že na ravnem,

Ivanka in Jože Čeplak sta ohranila bogato kulturno zapuščino Antona Jamnika.

nedaleč od kmetije. Kristus je bil oblikovan v naravni velikosti in zelo lepo izrezljan. Zavolovšek mi je pojasnil, da je Anton Jamnik tudi dolbel v les, da je izdeloval razna glasbila, vse do violine, da je za radmirski tamburaški orkester izdelal vse inštrumente in da je bil povrh tega še znan krajevni fotograf. Kar pozabil sem na prehojeno strmino in si želel čim hitreje priti do kmetije.

Čeplakovi so naju lepo sprejeli in se čudili, da sva prišla kar naravnost po strmini iz Radmirja. Ponudili so nama topel čaj, ki naju je pošteno ogrel. Ko sva se nekoliko pogrela, sva povedala, zakaj sva prišla. S pogovorom je pričel Zavolovšek kot domačin, nadaljeval pa sem jaz in povedal, kaj iščem. Ni bilo treba posebej prositi. Ivanka naju je hitro popeljala v kaščo. Nad vhodom je še bila tabla z napisom Anton Jamnik, fotograf in urar. Ko sem videl bogastvo ohranjenih predmetov in glasbil, me je mrz minil. Neprecenljive vrednosti so ležale pred menoj, tega sem se zavedal. Jamnik je bil namreč izumitelj in je naredil marsikateri strojček, ki bi še danes lahko bil v ponos iznajdljivemu mojstru. Ivanka je povedala, da je izdelal tudi fotoaparat iz lesa, a tega so Nemci leta 1943 odnesli. Ostalo pa je še vse mogoče, kar bi lahko pomenilo izvorno tehnično izročilo. Ko smo prišli nazaj v kuhinjo, sem vprašal, če bi lahko uredili v kašči stalno razstavo. Oba Čeplakova nista bila proti, prav tako pa tudi ne mlada gosposdarica, ki je pravkar previjala otroka.

Jože Čeplak za harfo, ki jo je izdelal Anton Jamnik.

Ves navdušen sem se zahvaljeval Zavolovšku za to odkritje. In kmalu sem dosegel pri Kulturni skupnosti Mozirje, da so namenili prva sredstva za nakup zaščitnega premaza lesa v kašči. Nato smo pripravili sestanek s predstavniki gornjegrajskega turističnega društva. Dogovorili smo se, da si bomo delili sredstva za ureditev bodoče Jamnikove zbirke. Toda kasneje sem ostal sam v teh prizadevanjih.

Alojz Zavolovšek v svojem ateljeju

Trgovsko podjetje Savinja v Mozirju je imelo tedaj svojo turistično pisarno, ki jo je vodila Anka Rakun z Ljubnega. Potožil sem ji svojo skrb in odkril namero, da bi v Jamah uredili stalno razstavo, da pa nimamo denarja za električno napeljavo in skromno notranjo opremo (vitrine). Anka Rakun je tedaj nagovorila direktorja Savinje, Franca Miklavca, da bi podjetje prispevalo sredstva in tako omogočilo razstavo zanimivih predmetov iz Jamnikove zapuščine. Res je že nekaj dni po najinem pogovoru sporočila, da je Savinja pripravljena urediti prostor, jaz pa naj postavim razstavo. To je bilo pravo presenečenje. Kmalu so bile nared vitrine in tudi luč je zasvetila v kašči. Domači so nekoliko popravili stopnice vanjo in lotil sem se postavitve razstave, pač v okviru danih možnosti. Prinesel sem pisalni stroj in potrebno orodje za pribijanje in v dveh dneh smo že lahko veselo ugotovili, da je vse pripravljeno.

Otvoritev je bila zelo prijazna in dobro obiskana. Celotakratni republiški sekretar za kulturo, dr. Matjaž Kmecl, nas je počastil s svojo navzočnostjo. Zelo smo bili hvaležni družini Čeplak in seveda podjetju Savinja, ki je razstavo sploh omogočilo. Še več, pripravili so tudi manjšo zakusko na bližnji turistični kmetiji. Kar neverjetno razumevanje so tedaj imeli v trgovskem podjetju Savinja v Mozirju. Izdali smo tudi zloženko in pripravili nekaj snemanj, da bi opozorili javnost na zbirko tega samouka. Razstava je bila zelo dobro obiskana, celo nekateri znanstveniki so prišli na ogled; tudi skupine zgodovinarjev in narodopiscev so bile v Jamnikovi kašči, ki so se o videnem zelo pozitivno izrazili. Žal pa spominska knjiga, v katero so se obiskovalci vpisovali, ni več ohranjena.

Goste je sprejemala Ivanka Čeplak, ki je tudi tolmačila Jamnikovo zapuščino. To je opravljala zelo dobro, nič ni imela treme, niti pred kamerami ne. Jože Čeplak pa je zaigral na harfo, ki jo je izdelal njegov stric.

Mislím, da je prav, če se na tem mestu še enkrat zahvalim družini Čeplak, Trgovskemu podjetju Savinja oziroma njegovemu tedanjemu direktorju Francu Miklavcu, Anki Rakun in številnim obiskovalcem, med njimi dr. Sandiju Sitarju, ki je napisal

strokovno oceno predmetov, namenjeno strokovnjakom. Jamnika je imenoval za našega prvega oblikovalca ...

Anton Jamnik je bil svetel primer slovenskega ljudskega uma in vsestranske ustvarjalnosti. Sedaj je del njegove zapuščine hranjen v Šteklju v Gornjem Gradu.

GODCI IZ RODA V ROD

Pred leti so imeli na ljubljanskem radiu obsežno oddajo o mojem delu. Po njej me je poklicalo nekaj znancev, tudi Jože Brglez - Kugovnik s Planine pri Ljubnem. Prijazno mi je zaželel še veliko uspehov in dejal, da je tudi sam eden od številnih Brglezov - muzikantov. Ker sem prav tedaj zbiral podatke za svojo knjigo o domačih godcih v naši dolini, mi je ta klic veliko pomenil. Kmalu sem Brgleza obiskal, saj je bil čas, ko ni bil v planini z ovčami. Tam pod Smrekovcem ima lepo domačijo, kjer je tudi odraščal, pozneje pa se je odločil pozidati dom v nižini, saj je bilo dovolj trpljenja v tistih strminah. Predstavljal sem si ga kot prijaznega človeka in, ko sem ga spoznal, takoj ugotovil, da imam opraviti s kmetom izredne razgledanosti. Ta videz me ni varal. Pripovedoval mi je o svojih prednikih, ki so bili domala vsi znani domači godci, in mi predal razna gradiva, ki so pričala o njihovem življenju. Ti muzikanti so bili nepogrešljivi na »ohceti« in drugih družinskih slavjih. Tako je povsem jasno, da je tudi moj sogovornik prijel za harmoniko že kot majhen deček, danes pa je odličen godec in, kar je še posebej pomembno, zna igrati viže, ki so še iz časov njegovih prednikov in jih nosi v spominu – nikjer niso zapisane.

Jože Brglez - Kugovnik

Veliko zvez mi je naštel, ki so mi potem služile za moja raziskovanja. Pripovedoval je strnjeno in zelo nazorno. Zato je bilo moje delo veliko lažje, saj ni bilo treba iz njega »vleči« misli in besed. Povedal mi je torej, kam moram naprej, da bom čimveč izvedel in zbral ustrezne podatke. Tako je pač nanese, da sem prav zaradi tega temeljito obdelal nekdanje godce iz okolice Ljubnega. No, marsikaj sem zapisal tudi od drugod, toda premalo, da bi bila slika celovita za vso dolino. Vsekakor pa so mi bili Kugovnikovi napotki v veliko pomoč.

Pripovedoval mi je, kaj vse so morali počenjati godci na svatbah, ki so trajale včasih kar ves teden, najmanj pa po tri dni. Od njih so svatje pričakovali zabavo za

dolge dni in noči. Zato so pripravljali razne šaljive prizore, uganke, pridige in še kaj.

Na velenjskem radiu sva imela kar tri različne oddaje: jaz sem pojasnjeval običaje, Kugovnik pa je nategnil meh, kot zna le on. Poslušalci so klicali in hvalili najino oddajo in tudi na uredništvu so bili nad nama kar navdušeni. Toda meni je zmanjkalo snovi, Kugovniku pa viž nikoli.

Obdelal sem tudi življenje drvarjev v planini pred drugo svetovno vojno. Tudi pri tem mi je Kugovnik veliko pomagal s pripovedmi o težkem delu v gozdu, ko še ni bilo strojev in so morali ljudje ostajati po ves teden v zasilnih bivališčih v planinah. Raziskal sem oblike spravila sena v strminah. Tu je bil Kugovnik nepogrešljiv, saj je njegova mladost potekala v hudih strminah domačega posestva na Kuglu. Iz njegovih navedb sem črpal toliko podatkov, da sem lahko zapis priobčil v Časopisu za zgodovino in narodopisje. Moje pisanje je bilo med strokovnjaki dobro sprejeto, morda bi bilo brez Kugovnikovega sodelovanja revnejše ...

Tako sem se navadil na sodelovanje z njim, da sem ga kar naprej nadlegoval, on pa nikoli ni odrekel ali morda kazal slabe volje. Še danes se rad oglasim pri njem in ga kaj povprašam.

Še v nečem je Kugovnik pravi mojster: vsako leto pripravi »potice« za cvetno nedeljo. Njegove so domiselni in prvobitni oblik, to pa je odlika, saj gre za prvovrstno kulturno izročilo. Nekoč so ljudje med seboj tekmovali, kdo bo k cerkvi prinesel najlepšo butaro, a žal so ti časi mimo, čeprav na Ljubnem še vedno negujejo ta običaj. Tudi o tem sem pisal, slike pristinih »potic« pa sem posnel kar pri njem doma.

Da Kugovnikov rod nekaj pomeni, dokazuje tudi to, da v njihovi družini igrajo na harmoniko oče, sin in vnuk. Ko stopijo skupaj, je to pravi orkester. Nazadnje smo snemali z ekipo RTV Slovenija tudi pri njem. Nič ga niso motile kamere in številna tehnična oprema. Pripovedoval je brezhibno o godcih, tudi njegova žena je sodelovala pri dogajanju, potem pa je zaigral na harmoniko tako, da so bili vsega vajeni snemalci res navdušeni.

Resnici na ljubo naj povem, da večkrat razmišljam, kako so ljudje Kugovnikovega kova bogati in pristni predstavniki kmetov iz časov, ko jim je bilo ljudsko izročilo še sveta stvar. Živel so od modrosti svojih prednikov in jih visoko spoštovali.

IZ LUČ IN OKOLICE

Ljudje v Lučah so daleč naokoli poznali Angelo Kladnik - Jerčelo. Odraščala je na znani kmetiji Riher v Podvolovljeku. Meni je bila zelo dragocena sogovornica, saj je imela odličen spomin in obsežno znanje o raznih običajih in ljudskem izročilu nasploh. Z možem Francem sta stanovala v Lučah takoj za kapelico na začetku ceste v Podvolovljek. Oba zakonca sta z veseljem sodelovala pri mojem iskanju zgodb in prigod

okoli ljudskih godcev in sploh o vsem, kar se je dogajalo v njuni mladosti. Nikoli nisem odhajal s prazno beležnico, saj sem prihajal v hišo, ki me je lepo in prijazno sprejemala.

Tam smo v kuhinji marsikatero rekli in se veselo nasmejali. Pri iskanju običajev okoli koledništva in starih molitev mi je zelo veliko pomagal njen mož. Pripovedoval je iz svojih izkušenj. Tako je bila njegova pripoved doživeta in živa, da sem jo z lahkoto zabeležil. Ni vsakdo dober pripovedovalec, Kladnik pa je vsekakor odličen poznavalec obrednega življenja v Lučah in okolici, saj je imel kot gozdar stike kar z vsemi kmetijami, torej z veliko ljudmi. Tako sta se z ženo odlično dopolnjevala.

Angela Kladnik je bila žena drobne postave, odličnega spomina in izrednih sposobnosti pripovedovanja. Veliko je vedela povedati o običajih, godcih, domačem zdravilstvu in še bi lahko našteval. Prav slednje je še posebej dobro

poznala, saj je bila njena tašča znana in priznana domača zdravilka. Seveda je neki obred težko zapisati, če si ga ne moreš dobro predstavljati. Jerčela pa je tako živo pripovedovala in tudi s kretnjami predstavila določene posebnosti iz domačega zdravilstva. Kako živo mi je pripovedovala, kako je moževa mati zdravila razne otroške bolezni. Ob tem je opravljala prave obrede in govorila zagovore, ki jih je podedovala od svojih staršev. Takšna znanja so zaupna in se o njih ne govori vsakomur, je še dejala. Prav veliko je vedela tudi godčevskih zbadljivk, ki so jih predvsem na svatbah izmenjavali godci in svatje. Včasih je bilo kar ostro, toda godcem se je vedno oproščalo, če so zagodli kaj »kosmatega« na račun katerega izmed svatov. Tudi celo vrsto drugih starih pesmi je znala Jerčela povedati in predstaviti s kretnjami. Posebno rada je pripovedovala o dogajanjih med drugo svetovno vojno. Na njeni rojstni kmetiji se je tedaj marsikaj dogajalo. Domači so bili naklonjeni osvobodilnemu gibanju, pa se je namerilo, da so prav pri njih nastanili štab za domobransko enoto, ki je prispela s Kranjske. Vedno je govorila resnico, tudi tokrat je povedala, da ti vojaki, ki so bili pri njih nastanjeni, niso počenjali grozodejstev, saj jih je vodil nekdanji vodja mozirske pošte, ki se je štel nekako za domačina. Seveda pa je v takih okoliščinah bilo zelo nevarno pomagati borcem NOV, čeprav so doma kljub temu marsikaj dali tistim v gozdu.

Ko je Jerčela bolehala, sem jo še večkrat obiskal. Kljub tegobam je bila vedno pripravljena za pogovor. Vedel sem za njeno bolezen, zato sem prihajal le na obisk.

Ljudi njenega kova žal le še redko srečamo, prisrčnost pa je sploh lastnost redkih, notranje bogatih ljudi.

Franc in Angela Kladnik s sinom
Tonijem

LUČKI KRONIST

Tako vsestranskega človeka le redko najdemo. To je bil Bogomir Supin, ki si zasluži takšen naziv. Imel sem srečo, da sem si pridobil njegovo zaupanje, saj je po trpki izkušnji zapora postal do ljudi nasploh nekoliko zadržan. To je bilo razumljivo, saj so v nekaterih krogih lučke vasi radi poudarjali njegov »greh«, ki naj bi ga storil med drugo vojno. Seveda se ob takih trenutkih marsikdo ne spomni zlih časov, ko je bilo težko ostati zunaj dogajanj. Prav v to so ga prisilili Nemci, ko so po planinah iskali borce NOV. Ni mu bilo lahko prenašati krivic, ki so mu jih privoščljivi ljudje dali občutiti. Mene te govorice niso motile in sem mirno zahajal k njemu v njegov skromni, vendar zelo prijeten dom.

Seveda sem tedaj, ko mi je šlo nekako »za nohte« pri zbiranju gradiva o drvarjih in njihovem življenju v planinah, imel prav v Supinu glavnega in odličnega sogovornika - strokovnjaka. Bil je namreč že v času škofijske gozdne uprave tam v službi, sicer sprva kot praktikant. Ker je sam veliko fotografiral, to je bila tiste čase še prava redkost, je imel bogato zbirko izvornih slik o življenju in delu drvarjev. Njegove fotografije, na katere so sedaj ponosni strokovnjaki muzejske vede in z njimi bogatijo razstave, so mi pomagale dojeti tisto, kar se je nekoč dogajalo na drvarskih deloviščih v naših planinah. Veliko sem jih objavil in Supin ni nikoli pomislil, da mi jih ne bi posodil za preslikavo. Poleg tega je imel bogat arhiv, ki je pričal o dogajanju v Lučah. Vse je skrbno popisal, posebno pa se je poglobil v delo domačega gasilskega društva. Tudi v planinstvu je bil dejaven in bil eden redkih, še živečih članov predvojnega alpinističnega kluba Skala, katerega ustanovitelj je bil v domačem kraju. Dejaven je bil tudi kot delavski zaupnik v krogu krščanskih socialistov (Jugoslovanska strokovna zveza) in bil njihov organizator v Lučah. Ko so v okviru Skale ustanovili gorsko reševalno službo, je bil med vodilnimi tudi v tej dejavnosti.

Ne vem, če ga domačini dovolj cenijo. Je že tako, da mora človek prej umreti, potem pa ugotavljajo, da je le nekaj veljal ... Hranil je opis dogodkov okoli umora logarja Krištofa, zapisal je vse v zvezi z reševanjem jugoslovanskega pilota, ki je strmoglavil v lučkih hribih, tudi nesrečo oskrbnika na Korošici je skrbno popisal, temeljito je ohranil dogajanje okoli namere župnika Lekšeta, da bi Lučani zgradili svojo elektrarno,

Ugleden Lučan Bogomir Supin

skratka, v njegovi hrambi je bilo ogromno za kraj pomembnih zapisov. O večini njih sem pisal v Savinjskih novicah.

Res pa je, da ni povsem prebolel krivic; te so mu povzročili ljudje nekega časa, ki je k sreči že za nami. Nikoli ni pripovedoval o nasilju, ki mu je bil izpostavljen. Le to je rad povedal, kako je nekoč predsednik Tito obiskal Luče, pa se je v množici pred maršala zrinila njegova mala hčerka in ga prosila za očetovo prostost. Res je bila prošnja male deklice uslišana in kmalu se je oče vrnil iz zaporov v svoj rodni kraj, k svoji dragi družini. Morda je bila to njegova najljubša pripoved ...

MOJ ZALOŽNIK

V Mozirju sem prav kmalu spoznal Petra Širka, kulturnega delavca. Mislim, da krajani premalo vedo o njegovih zaslugah za razvoj kulture v Mozirju. Ko se je obnavljal nekdanji prosvetni dom, sedaj kulturni dom, je skrbel za gmotno plat, saj so bili stroški preurejanja zanikrnega skladišča v galerijo ogromni. Dvorana je zahtevala temeljite gradbene posege, saj je bil tudi strop v slabem stanju. Vse to dobro poznam, ker sem bil prav tedaj predsednik Kulturnega društva Mozirje in sem po tej plati spremljal dogajanja okoli obnove. Treba je bilo porušiti nekaj barak in stavbo blizu doma. To ni bilo enostavno, ker so bili povsod naseljeni ljudje. Res je pri tem z razumevanjem pomagala tudi Zgornjesavinjska kmetijska zadruga, ki je imela v uporabi spodnje prostore (skladišča). Glavna organizatorica prenovne doma je bila Ivka Lamut, sposobna in zelo dejavna finančnica društva. Najprej smo odpirali prizidek k domu, pozneje pa še dom v celoti.

Peter Širko

Ko Peter Širko še ni bil direktor Zavoda za kulturo Mozirje, sem že z njegovo pomočjo izdal knjigo Podobe iz Mozirja. Tedaj nisva bila dovolj drzna v najinih odločitvah, saj sva namenila zaradi nižjih stroškov knjigi premalo obsega, čeprav sem imel pripravljene še dosti gradiva. Pa vendar, knjižica o našem kraju je izšla. Ko sem ga prosil, da bi napisal h knjigi uvod, je odkimal in mi kratkomalo dejal, da naj kar jaz napišem. To sem tudi storil, vendar z njegovim podpisom.

Tudi v nekdanji kulturni skupnosti je Širko prizadevno sodeloval. Ko sem pripravljaj za izdajo novo knjigo, ki sem jo medtem napisal, je bilo treba spet v tiskarno,

vendar ni bilo težav, še manj pa jih je sedaj, ko vodi Zavod za kulturo Mozirje, ki je izdal vrsto mojih zapisov, za kar sem mu izredno hvaležen. Brez njegove pomoči bi prenekatera knjiga ne zagledala luči sveta.

Nekako sem se izmed vseh krajanov na Petra še najbolj navezal, skoraj prijateljsko vez čutim do njega. Še danes redno zahajam k njemu, največkrat na kratek klepet. Iz lastne izkušnje vem, da so taki obiski »penzionistov« lahko mora, saj imamo mi čas, zaposleni pa komaj čakajo, da se takih hitro rešijo ... Peter Širko ni nikoli nakazal, da sem mu v breme ali da mu jemljem čas. Tudi ko mi je bilo treba zagotoviti prevoz, saj sem imel vrsto operacij, je to dosledno storil, če pa že sam ni mogel, je poskrbel, da so me prepeljali tja, kamor je bilo pač treba. Teh uslug se seveda ne da pozabiti, saj je bolan človek marsikdaj nemočen, da bi si sam pomagal.

Širko zna s svojo splošno znano vedrino pozitivno vplivati na razpoloženje ljudi v svoji okolici. Kadar smo se peljali z njegovim avtom, je kmalu po prvih kilometrih najavil zunanjo temperaturo, po potrebi še notranjo, in to storil tako »resno«, da smo pokali od smeha. Ali pa zelo rad napove vreme po Herschlovemu ključu. Ko pa kdaj ni šlo po njegovem in smo ga na to opozorili, je imel izgovor takoj pri roki: »Je pač zapihal veter druge smeri, tega pač Herschel ni mogel predvideti ...«

Ko nanese pogovor na najino sodelovanje pri izdajateljski dejavnosti Zavoda za kulturo, se z veseljem spomniva na različne zaplete, ki sva jih ob tem doživljala. Vendar pa sva prepričana, da je bilo prav, kar sva storila, saj knjige krožijo med ljudmi in marsikomu služijo pri raziskovanju kakšnega problema. Torej sva le naredila, kar nama »veleva stan in kar mož je storiti dolžan«.

VEDNO PRIPRAVLJEN POMAGATI

Ko je nekdanja Kreditna banka Celje organizirala v Mozirju kviz za varčevalce, tega je sedaj že več kot trideset let, sem spoznal tedanjega vodja kmetijske službe na mozirski kmetijski zadrugi, inženirja Alojza Plaznika. Z njim smo se dogovarjali glede izvedbe, tekmovalnih skupin in vsega, kar spada v priprave na takšno prireditvev. Z veseljem sem ugotavljal, da je bilo na dan kviza vse nared in da so skupine iz vrst kmečke mladine dobro pripravljene na tekmovanje. Pozneje sem Plaznika še srečeval v Celju na Kmetijski banki in ko sem se preselil v Mozirje, mi je bil ta moj znanec v marsičem dober svetovalec. Prišel sem v povsem novo okolje in nameraval graditi hišo, saj sem tisto v Celju prodal. Veliko mi je torej pomagal »domačin«, da mi je bilo lažje pričeti boj z vso birokracijo, ki v takem primeru pokaže papirne zobe.

Zelo sem hvaležen gospodu Plazniku, da je zadruga izdala mojo knjigo Zadržno povezovanje v Zgornji Savinjski dolini, pozneje pa še knjigo Iz roda v rod, v kateri sem opisoval domače godce. Veliko smo sodelovali pri pripravah za Mozirski gaj in še marsikatero prireditve smo skupno pripravljali.

Lojze Plaznik mi je kot poznavalec ljudi in okolja v naši dolini veliko pomagal pri iskanju ljudi, ki so lahko pomagali pri mojih raziskavah. Tu me je uspešno usmerjal. Posebno sem bil vesel, ko mi je njegov oče z veliko razumevanja razložil delo furmanov v gozdu in planinah.

Ko je bil še mozirski župan, mi je v Lučah na osrednjem občinskem praznovanju predal občinsko nagrado. To je bilo prvo javno priznanje za moje delo v Zgornji Savinjski dolini. Vse dokler je bil zaposlen v naši zadrugi, sem rad zahajal k njemu na obisk. Marsikdaj sem mu kaj potožil, saj je bilo veliko tega, o čemer nismo našli skupnega jezika. Vedno sem imel tisti slab občutek, da bi bilo drugače, če bi ne bil v Mozirju prišlek. Razgovor z Lojzetom me je vedno pomiril, saj je s svojim dobrohotnim načinom dokazovanja uspel v meni pregnati dvome v ljudi, s katerimi sem tako ali drugače sodeloval ali pa prišel v protislovje. In ko danes gledam na vse to nazaj in v tiste čase, priznam, da sem marsikdaj videl zlobo tam, kjer je ni bilo.

Lahko rečem, da imam inženirja Plaznika res rad in mu v vsem zaupam, saj nad njim nisem bil nikoli razočaran. Sedaj se posveča svojemu sadovnjaku in za srečevanja žal nima kaj prida časa ...

Ing. Lojze Plaznik pri postavitvi klopce

NEKDANJI ŠOLNIK, SEDANJI ŽUPAN

Z Ivanom Purnatom sva se srečala tam nekje leta 1980 na nekem sestanku v Nazarjah. Čudno se mu je zdelo, da so nekega »prišleka« zadolžili za oris razvoja turizma v naši dolini. Ko pa je bilo vsega konec, je prišel k meni in mi kratko dejal, da je bilo moje izvajanje zelo dobro. Od tedaj sva se potem pogosto srečevala. Marsikaterega obiskovalca Zgornje Savinjske doline sem pripeljal v Gornji Grad, kjer je Purnat tedaj vodil osnovno šolo. Njegova šola je bila ogleda vredna in vsi, ki so si jo ogledali, so bili navdušeni.

Nekaj časa je vodil tudi občinski sindikalni svet v Mozirju. Tiste čase sva se redno videvala, saj sem že bil urednik občinskega glasila in sem zaradi tega prisostvoval raznim sestankom in sejam sindikata.

Bilo je leta 1987, ko sem se odločil, da napišem zapis o naših furmanih. In zakaj se mi je zdelo to potrebno? Srečeval sem nekdanje furmane, ki so bili dobri

pripovedniki, ne le o svojem delu, tudi o načinu življenja, ki so ga tedaj preživljali. Kruha je bilo na kmetijah vedno manj, to pa je zaradi številnih družinskih članov povzročalo težave. Posebno v času krize, v tridesetih letih prejšnjega stoletja, so se kmetje težko preživljali. Les ni imel ugodne cene, kmetija je dajala premalo, da bi preživljala številčno družino, zato so si mlajši moški v družini poiskali dodatni zaslužek v prevozniški

Ivan Purnat predstavlja knjigo Kmečko delavstvo v Zgornji Savinjski dolini.

dejavnosti, saj so imeli doma hlev in krmo. Na kmetijo so tako prinesli marsikateri dinar, ki je bil potreben za gospodarjenje. Kmetije so bile precej zadolžene, zato je država načrtovala odpis kmečkih dolgov. Res se je to izvajalo, toda žal prek Beograda. Enotna merila gospodarskega položaja v tedanji Jugoslaviji pa nikakor niso odgovarjala gospodarskemu stanju pri nas. Zato si naši kmetje z odpisi niso kaj prida pomagali. Za pisanje me je navdušil tudi način sodelovanja med furmani in nenazadnje domače zdravljenje konj. Zato sem se tako odločil in poiskal založnika pri mozirskih sindikatih. Nekateri v sindikalnem svetu niso bili navdušeni, češ, kaj imajo opraviti s furmani. Na take pripombe sem odgovarjal, da je šlo kar za neke vrste socialni boj v kmetijstvu, ki pa seveda nikoli ni bil upoštevan spričo dejstva, da so tedaj zakoni veljali le za delavce in ne za kmete. Ivan pa je odločno podprl moje stališče in tako so sklenili, da zapis založijo. Pozneje se je pokazalo, kako prav sem imel. Kmalu so šole iskale drobno knjižico o furmanih, ker podobne preprosto ni bilo.

Sedaj ko ni več furmanov na naših cestah, ko v gozdovih ne vlačijo več lesa s konji, vsaj pretežno ne, je seveda pomembno, da smo prav mi izdali ta zapis.

Ko je Ivan Purnat menjal službo šolnika s podjetnikom za knjigovodski servis, sva kar dosti sodelovala, še več pa potem, ko je postal nazarski župan. Ko je izrazil željo, da bi občina izdala monografijo Nazarij oziroma občine kot celote, mi je predlagal, da prevzamem uredništvo in avtorstvo nekaj člankov v knjigi. Ker sem imel dobre izkušnje z njim tudi sicer, nisem pomišljal in sem to skrb prevzel. Oblikovanje in tehnično plat je prevzelo podjetje EPSI, natančneje Vojko Strahovnik. Knjiga je odlično uspela in v vsakem pogledu postala to, kar smo si želeli.

Pa tudi sicer sva z nazarskim županom veliko sodelovala in še danes je tako. Lahko rečem, da je to človek, ki ve, kaj hoče. V vsakem pogledu rad sprejme tudi kakšen nasvet in ga z veseljem uresniči. Mislim, da ima zato uspeh pri svojem delu, ki seveda ni lahko. Vsem ljudem je pač težko ustreči, od župana pa se to pričakuje ...

ZELO ME JE PRIZADELO

Kmalu sem v Mozirju pričel zbirati gradivo (listine) za krajevni arhiv. Pravzaprav naj bi bilo v njem vse, kar se najde v dolini. Ne vem, koliko podstrešij sem obiskal in se utapljal v prahu. Vse to me ni odvrnilo od zamisli, da bi uredil arhiv, ki bi služil Zgornjesavinjčanom. Še prav posebej pa dijakom in študentom, ki včasih iščejo za svoje naloge ali diplomo podatke o krajih naše doline. Največkrat se zaman naprezajo ali pa uspejo po dolgem iskanju.

Leta 1942 so Nemci zaplenili vse arhive naših tedanjih občin in jih odpeljali v Gradec ali pa na Ptuj v minoritsko cerkev. Iz Gradca so se v manjšem obsegu vrnili, tisti starejši in zanimivejši, ki so bili hranjeni na Ptuju, pa so bili uničeni ob letalskem napadu leta 1944. Tako je bilo na dlani, da moramo poiskati, kar se le da, da bi lahko raziskovali zgodovino naših krajev. Sprva sem iskal le v Mozirju. Tu mi je na začetku pomagal Vlado Miklavc, pozneje pa sem iskal tudi v drugih krajih doline.

Po dolgih letih naporega iskanja doma in v tujini sem imel zbranih in laično urejenih enajst manjših omar listin in drugih papirjev ter okoli 5000 fotografij. Vse to sem imel shranjeno v podstrešnem prostoru kulturnega doma v Mozirju. Z gradivom iz te zbirke smo postavili kar lepo število zanimivih in dobro obiskanih razstav. Poleg listin in drugih zanimivosti sem zbral tudi stare slovenske knjige; prav zanimive primerke sem zbral. Ker smo imeli veliko gradiva iz NOB, je tedanja Zveza borcev NOV, njen predsednik je bil tedaj Jože Celinšek, kupila prve vitrine za razstave. Tudi nekaj panojev smo že imeli.

Vse gradivo sem popisal v posebnih inventarnih knjigah in teh se je ob koncu nabralo kar šest. Marsikaj izvimega je bilo v zbirki, saj sem vse, kar sem našel in dobil, skrbno vnesel v evidenco in opremil s žigom Arhiv Kulturne skupnosti Mozirje, čeprav je dejansko bil arhiv nekako moja last.

Potem pa je prišla moja bolezen. Nisem pričakoval, da bi vse, kar se je kazalo, prebolel, zato sem iskal rešitev za arhiv. Skrbelo me je, kdo bo skrbel za zbrano.

Ob predstavitvi knjige Iz roda v rod je sodelovalo veliko ljubenskih godcev (na sliki z leve: Lojze Plaznik, Aleksander Videčnik in dr. Matjaž Kmecl).

Žal tedaj v Mozirju ni bilo posebnega zanimanja za moje »premoženje« pod streho kulturnega doma. Zanimivo, da tudi občina ni kazala kakšnega interesa, da bi zbirka ostala v Mozirju in bi zanjo zadolžiti ustreznega človeka. Zato sem se pogovarjal tudi z nazarskimi frančiškani in ti s provinco v Ljubljani. Vse je kazalo, da bi bili pripravljeni arhiv shraniti. Menil sem, da bi na ta način bilo gradivo lažje dostopno našim ljudem. Vedel sem, da bodo knjižnico v samostanu kmalu uredili in tako bi potem prišlo na vrsto tudi naše gradivo. Toda na žalost nismo našli skupnega jezika, da bi se odločili.

Medtem so v Zgodovinskem arhivu v Celju zahtevali, da oni hranijo vse gradivo, ki sem ga zbral. Tedanji zakon jim je omogočal tak ukrep. V tem smislu so napisali Kulturni skupnosti Mozirje pismo. Tako je res tudi prišlo do tega, da so arhivarji spravili vse skupaj v Celje. To se je dogajalo med mojo boleznijo, pa tudi, če bi bil navzoč, se sam temu ne bi mogel upreti.

Tam se gradivo sedaj postopno ureja po načelih arhivske službe. Vse evidence so na voljo in ni težav, če kaj od tega potrebujemo. Vedno imamo dostop do njega in rade volje so pripravljeni kopirati ali skenirati posamezne primerke. Naj tu omenim mag. Marijo Zajčevo, ki skrbi v arhivu za navedeno gradivo. Vedno je pripravljena ponuditi svojo pomoč pri iskanju kakšne listine ali slike. Prav ona tudi skrbi, da bo zbirka nekoč urejena.

Kljub temu še danes te izgube ne morem povsem preboleti, saj mislim, da bi to gradivo lahko veliko pomenilo kraju in dolini. V Mozirju bi lahko imeli ugledno domoznansko zbirko. Kraj bi si jo glede na nekdanjo kulturno in zgodovinsko obeležje res zaslužil. Listine in slike iz naše preteklosti so neme priče nekega zgodovinskega dogajanja, kulturne razvitosti in nenazadnje dokaz, da znamo ceniti izvirno kulturno izročilo in preteklost naših prednikov.

Žal je tako, da nekateri »glasni« v Mozirju pripisujejo vso krivdo, da je »naš« arhiv v Celju, meni, češ da sem kot Celjan to organiziral. Seveda je kaj takega natolcevanje in nesramno sumničenje, ki nima stvarnih temeljev. Te stvari se dajo dokazovati z listinami, na temelju katerih je Zgodovinski arhiv v Celju zahteval po službeni dolžnosti arhivsko hrambo. Vprašujem se, kje so bili ti vsevedi tedaj, ko bi morda lahko pripomogli k temu, da bi vse skupaj ostalo v Mozirju pod budnim ocesom ustreznega človeka.

V edino tolažbo mi je dejstvo, da bo moje ogromno delo pri zbiranju arhivskega gradiva poplačano s tem, da bo vse ostalo ljudstvu oziroma javnosti.

REŽISER PO DUŠI

V Mozirju so od nekdanj gojili več zvrsti slovenske kulture. Že pred prvo svetovno vojno so v okviru čitalnice igrali, peli in prirejali razne kulturne večere. Med obema vojnama pa je posebno odrsko delo pritegnilo številne prebivalce. Ko sem

raziskoval kulturno delovanje v Mozirju, sem presenečen ugotavljal, da so poleg prosvetnih društev tudi druga društva skrbela za igre, celo gasilci. Vrsta odličnih režiserjev je pripravljala kar zahtevna odrska dela. Če pomislimo, da je Mozirje sorazmerno majhen kraj, potem se lahko čudimo, da je režiser Vilko Platovšek v tridesetih letih spravil na oder pasijonske igre in Slehernika. Obe postavitvi zahtevata številne igralce, pa so vedno uspeli, čeprav so imeli manj izobraženih ljudi, kot jih je danes.

Poznal sem tudi Franja Steinerja kot uglednega režiserja. Pozneje pa sem pogosto srečeval Franja Cesarja iz družine znanih mozirskih rezbarjev. Že pred drugo svetovno vojno je veliko režiral.

Franjo Cesar med maskiranjem igralcev

Nekako tiho sem občudoval Cesarjevo delo z mladimi igralci. Kaj vse so igrali, česa vsega so se lotili, to je res presenetljivo. Ker sem bil od mladih nog na odru, sem stvari tembolj vneto spremljal in občudoval. Mladi igralci so mi pripovedovali, da so bili na Franja Cesarja navezani do te mere, da jim ni bilo ničesar prehudo. Cesar pa je seveda z osebnim zgledom dokazoval, kaj vse se da storiti s skromnimi sredstvi. Sam je pripravljal kulise, sam slikal zahtevna ozadja, sam maskiral, kratka, bil je vsestranski. Seveda je imel kot upokojeni odrski mojster celjskega gledališča dovolj izkušenj, ki jih je nesebično prenašal v Mozirje. Tudi zadnjo igro, ki so jo v Mozirju igrali pred okupacijo, bila je to Miklova Zala, je režiral. Tedaj so prvič nastopili v še nedograjenem prosvetnem domu, žal pa tudi zadnjič, kajti poslej ni smela naša beseda ali pesem več na oder. Nemci so zahtevali le kulturo »tisočletnega rajha«, druga je bila za njihovo pojmovanje vandalska ...

Ko je Franjo Cesar slikal ogromno kuliso za ozadje na odru, bilo je za obletnico kulturnega delovanja v Mozirju, sem po naključju prišel na oder in občudoval njegovo spretnost. Seveda je bilo njegovo znanje posledica tega, da je bil izučeni rezbar in kipar. Posebno sem bil vesel, da je nazorno naslikal nekdanji rotovž, ki je stal na mestu sedanjega telovadnega doma. Ni si vzel malo časa, da bi se kaj več pogovorila, saj je bila predstava pred durmi. Z veseljem pa je poudaril, da je srečen, ker je dočakal ta visoki jubilej odrske dejavnosti v Mozirju.

Ko sem nameraval o njem pisati v Savinjskih novicah, si je vendarle vzel več časa za pogovor. Tedaj sem ga поблиže spoznal, zato ga še danes iskreno občudujem. Skromen kot je bil, ni rad kaj dosti govoril o sebi, vse sem moral iz njega »vleči«.

Mislím, da je bil po srcu zelo čuteč človek. Svojih sposobnosti ni poudarjal in je enostavno preslišal, če sem o tem govoril. Povedal pa je, da je v Celju pregledoval gledališki arhiv in v njem naletel na letake za igre, kjer je večkrat našel tudi moje ime. Povabil me je, da bi se tudi Mozirju vključil v gledališko družino. Pojasnil sem mu, da zaradi gradnje hiše tega ne zmorem, pa tudi nisem več na tekočem, saj sem zadnjič stal na odru leta 1960. Smejal se je in zvito pogledal, ko je dejal nekako takole: »Tisto, kar je v človeku, ne izgine kar tako.«

Naš oder ostal je osamljen, ko je Franjo Cesar pričel hirati zaradi bolezni. Mladi zanesenjaki so še poskušali oživiti delo v dramski dejavnosti. Toda Cesar je manjkal in tako je pač šlo vse svojo pot ... Bolnega sem nekajkrat obiskal. Njegovo zdravje se je vidno slabšalo, meni pa je bilo hudo, ko sem gledal tako sposobnega človeka, velikega Mozirjana, tako nemočnega.

Na Oljnjeku smo ga pokopali v precej mrzlem vremenu. Tako je pihalo, da sem komaj bral besede, ki sem mu jih namenil v čast in spomin. Pa tudi sicer mi čustva niso dovoljevala gladke besede ...

POŠTA, PRIJAZNA DO VSAKOGAR

Še ko nisem živel stalno v Mozirju, sem veliko hodil na mozirsko pošto. Pa ne da bi vedno nosil pošiljke s seboj, bolj sem iskal vseh vrst pojasnil. Ne boste verjeli, kako me je odnos uslužbencev do strank na mozirski pošti prijetno presenetil. V Celju smo stali v vrsti pred mrkim človekom za okencem in seveda ni bilo časa kaj vprašati. Drugače je bilo v Mozirju. Vedno prijazen vodja pošte, Slavko Žagar, je bil prava legenda. Vse je vedel, če ne, se je pa pozanimal in povedal drugič. Ko sem gradil in

Slavko Žagar

seveda marsikaj iskal, tedaj se pač marsičesa ni dobilo, mi je iz zadrege večkrat pomagal Žagar. Po domače so ga klicali v prijateljskem krogu kar »postmajster«. Če sem iskal katerega od obrtnikov, sem dobil napotke na pošti, če mi je bil potreben stroj, mi je Žagar namignil, kdo bi lahko pomagal. Na pošti so preprosto vse vedeli. Nekoč sem potreboval mešalec za beton; seveda sem spet zaupal svoje težave »postmajstru«, ki

mi je svetoval gospoda, združnega uslužbenca, češ, ta trenutno svojega mešalca ne potrebuje ... Šel sem k njemu in mešalca tudi dobil.

Bili so tudi časi, ko sem urejal Savinjske novice, pa sem premalo poznal ljudi, ki bi jih kazalo prikazati našim bralcem. Žagar je vedno pravilno svetoval. Nikoli se nisem bil kam napotil, ne da bi opravil tega, zaradi česar sem prišel. Dragoceni so bili ti napotki našega znanega poštnega vodje. Delal je tako, da je vsakomur po svojih močeh pomagal. Posebno tedaj, ko se je pričela tekma za telefone, je bila njegova pomirjujoča beseda zlata vredna. Vrlina, ki je nimamo vsi. Prav to je bila odlika našega poštnega vodje.

Nekoč smo sedeli v prijetni družbi pri Majerholdu. Zraven je bilo nekaj mozirskih pevcev, zato smo prepevali kot na koncertu. Ko pa je nanesla beseda na nekoga, ki se je preselil in bi potrebovali njegov novi naslov v Celju, je »postmajster« takoj kot iz topa ustrelil: »Celje, Pucova 3!« Spet je vedel naslov na pamet ...

Ko smo se srečali kot upokojenci pri Petru Širku v njegovi pisarni, sem bil seznanjen s tem, da je odslej Slavko Žagar odrski mojster, spet »mojster«, kot je bil na pošti. Seveda smo se od srca nasmejali, toda resnica je taka, da Žagar, kadar mora biti oder v dvorani kulturnega doma nared za kakšno prireditev, krepko pljune v roke in pripravi s pomočjo strokovnih nasvetov direktorja Zavoda za kulturo, Petra Širka, vse potrebno za nastope.

Kako dragoceni so trenutki smeha v našem življenju, se vsebolj zavedamo. Časi niso ravno prijazni in zato je tembolj potrebno najti ljudi, ki prijazno delujejo na svoje okolje. In eden takih je gotovo Slavko Žagar, nekdanji vodja mozirske pošte.

ROD GLASBENIKOV

Dolgo je že od tega, ko sem obiskal kmetijo Šumečnik v Radegundi. Tedaj je živel še oče Gostečnik, za katerega so ljudje vedeli povedati, da je odlično godel pri nekdanji šmihelski pihalni godbi. Ko sem stopil v sobo, je sedel na peči in se grel; bil je že precej star in bolehen. Pa je kljub temu živo pripovedoval, kako so v njihovi hiši že pred prvo svetovno vojno ustanovili »plehmuziko«. Povedal je, da je bil njegov oče tisti, ki je dal pobudo in nosil tudi glavno breme priprav. Pri hiši je bil namreč starejši mož, čevljar po poklicu, sicer pa iz vojske odpuščen godbenik. Z očetom Šumečnikom sta sklenila navdušiti okoliške kmete za godbo, ki bi poživila prireditve v Šmihelu. Šmihelčani so bili že od nekdaj navdušeni nad glasbo in ni naključje, da so imeli celo godalni orkester, da o zborovskem petju sploh ne govorimo. Vodstvo godbe je prevzel odpuščen vojaški glasbenik, sodelujoči pa so na svoje stroške nabavili glasbila. Godba je uspešno delovala in odslej so bile procesije v Šmihelu nekaj posebnega, saj je na njih igrala domača godba. No, pa o tem sem že veliko pisal in objavil tudi fotografijo.

Moj namen pa je tokrat predstaviti enega od sinov Šumečnikove družine – Janeza, ki je bil nekdanj oskrbnik Mozírske kočé in znani zadružni delavec. Ko sem zbiral gradivo za knjigo *Iz roda v rod*, sem naletel kar na dva brata iz Šumečnikovega rodu, ki sta živela v Mozirju. Vinko je igral harmoniko, Janez pa klarinet. Posebno Janez je odličen pripovednik. Poleg tega mi je pomagal do gradiva, ki je sedaj shranjeno v moji zbirki v kulturnem domu. Seveda sem Janeza večkrat obiskal, saj sem vedno znova naletel na neznanke. Vedno je bil pripravljen za pogovor in nikoli ni pripovedoval o stvareh, ki jih ne bi dobro poznal. Spomin ima Janez odličen, pozna celo domača imena za številne skladbe, ki so jih naši muzikanti igrali; prav zanimive so te popačenke. Samo eno bom navedel: kadar so igrali valček o donavskih valovih, so temu enostavno rekli »Donardu«.

Ivan Gostečnik

Nekoč so naju povabili na velenjski radio, da bi pripravila dve oddaji o domačih godcih. Janez je naprosil svojega prijatelja iz Šmihela, ki je igral harmoniko; tedaj njegov brat Vinko namreč ni več živel. Pa smo pripravili dve oddaji, ki sta bili kar odmevni. Še bolj bi bili, če bi Janez lahko pripovedoval svoje številne doživljaje z »ohceti« in drugih prireditvev.

Še danes se z Janezom večkrat srečava in vedno je pripravljen za kakšen pogovor, jaz pa uživam ob njegovi pripovedi, ki je vedno ne le vesela, pač pa tudi duhovita. Gotovo ima v sebi gene svojih prednikov, ki so dali za glasbo vse, kar so le mogli.

MOZIRSKI RAVNATELJ

Kmalu sem spoznal tudi ravnatelja mozírske šole, prof. Antona Veneka, ki je v našem kraju veliko delal na kulturnem področju, veliko storil za napredek kulture in jo uspešno predstavljal. Sprva sva se srečevala na raznih sejah. Tedaj je bil predsednik Zveze kulturnih organizacij občine Mozirje. Tesneje nisva sodelovala, vse dokler nisem pripravil nekaj dramskih prizorov iz nekdanjega trškega življenja, ki so jih naši igralci v njegovi režiji odigrali na prostoru pred Savinjskim gajem. Zelo me je veselilo, da so moja besedila odlično odigrali. Takoj sem ugotovil, da se je režiser Venek zelo potrudil, da je dobil ustrezna oblačila, ki so ponazarjala čas iz 18. stoletja, da ni spreminjal

mojega besedila in je povsem upošteval moje želje okrog mizanscene. Pozneje smo še večkrat sodelovali in Anton Venek se je vedno izkazal kot resen in dosleden ljubitelj naše preteklosti. Pri nobeni uprizoritvi ni bilo težav, vedno sva našla skupni jezik.

Nazadnje smo slavili visok jubilej domačega turističnega društva. Tedaj so njegovi igralci zelo nazorno prikazali ustanovitev Tujsko-prometnega društva v Mozirju. Imel sem pomisleke glede svojega vložka dveh »trških jezikovih bab«. Pa je režiser vse to nespremenjeno vključil v prizor, tudi to, da so nekateri sodelujoči govorili kar iz dvorane, da so gledalci predstavljali nekdanje tržane in glasovali z dviganjem rok. Dokaj nenavadno za igre, pa vendar je vse šlo kot po maslu in ljudje so bili zadovoljni.

Anton Venek

Poznam pa še drugo dobro lastnost Antona Veneka. Kadar sem bil zaskrbljen okoli svoje zbirke ali še prej arhiva, sem to potožil prav njemu, ker sem mu zaupal. Vedno sem se potem bolje počutil. Nekako sem imel občutek, da me razume. Po drugi strani pa sem tudi jaz pokazal svojo hvaležnost s tem, da sem, kadar je šola kaj potrebovala od mene, to rad postoril.

In če sem nekoliko vase zazrt, naj povem še o drobnem dogodku. Zelo sem bil vesel čestitke šolskega kolektiva ob moji 80-letnici. Morda mi je od vseh organizacij, ki so se me tedaj spomnile, najbolje del prav brzjav iz naše šole.

MENJAVA POKLICA

Pred nekaj leti smo pri Savinjskih novicah pripravljali izlete za naše zveste naročnike. Večkrat sem predlagal Franciju Kotniku program potovanja, da bi pač bil čimbolj pester in zanimiv. Cilj enega od takratnih izletov je bila Dolenjska. Seveda bi bil ogled zanimivosti okrnjen, če si ne bi temeljito ogledali novomeške proštije. Cerkev je izreden zgodovinski kulturni spomenik, tudi sama proštija je mogočna in zgodovinska stavba. Ponavadi sva s Kotnikom obredla najprej sama načrtovano pot v celoti, da bi preverila, kako bo izlet potekal. Spotoma sva obiskala vse točke naših predvidenih ogledov. Dogovorila sva se za čas ogleda in eventualno vodstvo. Tako sva seveda obiskala tudi novomeškega prošta in ga prosila, da bi prevzel vodstvo za našo skupino. Prijazno naju je sprejel in dogovorili smo se za ogled in skupno mašo v znameniti cerkvi. Potem sva krenila naprej po Dolenjski in pripravila vse potrebno za nemoten potek našega izleta.

Iz Nazarij smo krenili neke sobote zjutraj. Pot je bila zanimiva in v avtobusu je vladalo dobro razpoloženje. Tako smo še zjutraj prispeli v Novo mesto. Naši izletniki so že od daleč občudovali čudovito cerkev na griču nad mestom. Pogled na vso to lepoto s Krko vred je zares nekaj edinstvenega. Bil sem vesel, da so najin načrt izletniki tako navdušeno sprejemali. Izredno dobre volje smo prispeli na grič s proštijo. Napotil sem se v pisarno, da se najavimo gospodu proštu. Spotoma sem srečal skupino izletnikov iz Solčave, s katerimi smo se veselo pozdravili. Počakali smo pred cerkvenimi vrati, da je prišel prošt in nas prijazno pozdravil. Vprašal nas je, če poznamo skupino, ki je prišla nenapovedano. Seveda smo potrdili, da smo neke vrste rojaki, z istega konca Slovenije doma. Nagovoril nas je s kratkim sprehodom skozi zgodovino proštuje in cerkve. Zelo živahno je pojasnjeval njeno večkratno dograditev in s tem prepletanje raznih stilnih obdobij, kar je njena posebna znamenitost. Ko je zaključil, sem se mu v imenu naših izletnikov lepo zahvalil. Potem pa je prišlo ...

Gospod prošt je v vsej svoji mogočni pojavi stal na pragu cerkve in glasno napovedal razpored maševanja za obe skupini. Pa se je obrnil k meni in dejal: »Za vašo skupino ni problema, saj boste vi maševali.« Očitno je menil, da sem duhovnik. Med našo skupino je nastalo rahlo muzanje. Jaz pa sem z malo zadrege pojasnil gospodu proštu, da nisem duhovnik. Brez kančka presenečenja je odvrnil: »Bomo pač imeli mašo za obe skupini hkrati, maševal pa bom seveda jaz.« Pri tem se je prijazno nasmehnil. Tako sem bil rešen naloge, na katero nisem niti malo računal. Vendar nihče od naših izletnikov ni črhnil kakšne »kosmate« na račun mojega domnevnega poklica.

RUS IN LOŽEKAR

Solčava je po prvi svetovni vojni postala obmejni kraj in je seveda dobila urade, ki jih do tedaj ni imela. Med prvimi so bili financarji; to so bili neke vrste cariniki. Imeli so temno zelene uniforme in bili do zob oboroženi. Zaradi številnih beguncev iz carske Rusije so tedanje oblasti iskale službo za te bivše vojake. Tudi med financarji so bili Rusi, seveda tudi v Solčavi. Te »zelence«, kot so jim ljudje v šali rekli, so imenovali uradno finančni stražniki.

Tako je usoda prinesla v naše kraje kozaka Nikolaja Zemljakova. Kmalu mu finančno stražništvo ni bilo več všeč in je zato slekel uniformo ter se preživiljal s priložnostnim delom, največ pri kmetih. Ko me je nekoč Valent Vider opozoril na tega domala legendarnega človeka, sem se pričel zanj zanimati, da bi o njem kaj napisal. Seveda je tedaj že bil med mrtvimi.

V Solčavi so mi povedali, da so ga klicali Nikolaj, da je za njegov priimek le malokdo vedel in da je zelo rad zahajal k Ložekarju, kjer je iskal kakšno delo. Tako sem potem šel na pogovor h kmetu Ložekarju, da bi kaj več izvedel o Nikolaju.

Kmetija leži visoko nad Logarsko dolino. Lepa domačija je pri Ložekarju, žal

so jo Nemci med vojno požgali tako kot tudi druge številne solčavske kmetije. Nanjo imam še prav poseben spomin. Ko smo, tega je precej let nazaj, spremljali nekega generala obmejnih enot JLA, sem bil navzoč kot urednik občinskega glasila. Na dvorišču kmetije sem se sklonil v avto, da bi vzel fotoaparata, pa sem nenadoma dobil krepk udarec v zadnjo plat. Mislim sem, da si je to nič kaj prijetno šalo privoščil kateri od znancev, ko pa sem se obrnil, je za menoj stal domač mrkač, pripravljen še za kakšen napad. Temu prizoru so se vsi hrupno smejali, meni pa ni bilo do tega, saj me je kar precej bolelo mesto udarca.

Že kmalu sem spoznal, da je res, kar so govorili v Solčavi, da je za največjega Nikolajevega prijatelja veljal prav Ložekar, Stanko Klemenšek. Takoj je bil pripravljen za pogovor. Moj sogovornik je bil zelo duhovit in veder človek. Do potankosti je poznal Nikolaja in njegove dogodivščine, saj je pri številnih tako ali drugače sodeloval.

Ložekar je takole opisal Nikolaja. Bil je drobne postave in kozaka je to zelo motilo. Rad se je dostojno oblačil in se trudil znati slovensko govoriti. Kadar je bil malo v »ročicah«, rad je pil žganje, je postal jezikov. Preklinjal je, kot se za kozaka spodobi. Bajje je kaj rad koga pozdravil: »Zdravo, prasec!« Vsa leta je iskal nevesto, pa ni in ni uspel najti sebi primerne. Seveda so se okoli njega spletle številne zgodbe, resnične in tudi izmišljene.

Zgodba o nakupu hlač v Mozirju pa je resnična. Ložekar je tedaj imel »frčka« in Nikolaj je nadvse užival, če se je v njem vozil. Pa je zaprosil svojega »varuha«, da ga pelje v Mozirje, ker bo tam kupil hlače. Da je šlo zares, priča tudi to, da sta Nikolaja spremljala kar dva domačina, Ložekar in Gradišnik. Seveda so jih spotoma ustavile vse gostilne in tako so prispeli v Mozirje temeljito »okrepčani«. V trgovino so se podali kar v troje in Nikolaj je vprašal prodajalko: »Imate količkaj hlači?« Dolgo je izbiral in ko mu je v kabini iz njegovih hlač padlo na tla vse, kar je imel v njih, je krepko klel. Prodajalka je prestrašena gledala proti kabini, kjer je robantil Nikolaj. Ker nakup nikamor ni šel, sta Ložekar in Gradišnik izbrala hlače za Nikolaja, ki je zagotovil prodajalki: »Toti so ta pravi hlači.« Ko pa je Nikolaj dobil račun, je ugotovil, da so po poti preveč zapravili ... Prodajalka je menila, da bosta pač gospoda, ki sta zraven, kupcu posodila manjkajoči denar. Za šalo je Ložekar zanikal, da bi Nikolaja poznal, tedaj pa je nesrečnež izdaval: »Hudič, Ložekar, si tako pijan, da me ne poznaš!« Seveda je Ložekar hitro primaknil manjkajoči denar in vse se je srečno končalo.

Pa še ena! Ko je pričela voziti gondola na Golte, je Ložekar hotel prepričati Nikolaja, da se z njim popelje na planino. Spotoma sta kot ponavadi obiskala nekaj gostiln. Na spodnji postaji sta se postavila v vrsto za karte in šla h kabini, ki naj bi ju

Pred hišo Klemenškovih v Logarski dolini

popeljala na Golte. Tedaj je Nikolaj videl, kako leze gondola po žici kvišku. Hudo se je prestrašil in glasno rekel Ložekarju: «Glej, hudič, Ložekar, celi avtobus na drati!» Upadla mu je korajža za vožnjo in stopil je nazaj, Ložekarju pa zaklical: »Krucifiks, Ložekar, le pelji se ti sam, ker si neumen. Kaj če se drat utrga? Jaz ostanem na zemlji!»

O Nikolaju sem zbral kakih deset prigod. Vse mi je povedal Ložekar, ki se je med pripovedovanjem neskončno zabaval.

USPEŠEN V AVSTRIJSKI ARMADI

Nekoč sem na Rečici pripravljaj program za Lenartov sejem. Rad sem delal s tamkajšnjimi turističnimi delavci, saj so bili zelo zagnani in polni dobrih domislic. Ko sem na dan prireditve hodil po sejmu, me je ogovoril ugleden moški. Dejal je, da ima marsikaj zame, saj pozna moje pisanje. Menil je, da bi me to, kar hrani, zanimalo. Všeč mi je bil njegov nastop in takoj sem sklenil, da ga obiščem na Pobrežju. Vsakdo je vedel za kmetijo Alojza Jeraja.

Ko sem našel njegovo lepo domačijo, sem že po videzu lahko sklepal, da gre za urejeno kmetijo. Gospodar me je prijazno sprejel in sedla sva, da se pogovoriva o tem, kar mi je na Rečici pripovedoval. Kmalu me je resnično pritegnil, ne le zaradi svojih doživetij med zadnjo vojno, ko je služil v francoski tujski legiji. Mojo pozornost je še posebej vzbudilo dejstvo, da hrani pesmi, ki jih je napisal Mihael Kramer, ki je nekoč živel z materjo, deklo na Jerajevi kmetiji. Mladi Mihael je krenil v svet in kmalu sporočil materi, da je v avstrijski armadi, nekaj časa zatem pa, da obiskuje cesarsko podčastniško topničarsko šolo v Mödlingu. Doma se niso mogli dovolj načuditi, kako hitro je tako preprost, kot je bil, uspel priti na vojaško šolo, ki mu je odpirala možnosti za vojaški poklic.

Moj sogovornik Jeraj mi je prinesel lepo ohranjeno knjigo s Kramerjevimi pesmimi. Med njimi sem zasledil tudi tisto, ki opisuje pohod 1. bataljona 87. pehotnega polka iz Celja na Kreto. Mislim, da se imenuje Pesem vojakov; objavil sem jo že v Savinjskih novicah. Na Kreti je divjala državljanska vojna in države so sklenile tja poslati mednarodne sile, da umirijo morijo. Ker sem to pot celjskega polka že raziskoval, me je seveda pesem zelo zanimala. Kramer je zapustil z njo zgodovinsko zgodbo, tako živo in resnično, z vsemi podrobnostmi, ki sicer niso bile znane. Ljubenski planinci so mi nekoč prinesli pismo iz leta 1897, najdeno v razdrti stavbi, v katerem piše Franc Detmar, doma iz okolice Ljubnega, kako je tam na Turškem, da se koljejo med seboj in da je strašno vroče. Seveda ni bil na Turškem, ampak na otoku Kreta. Stvari sem s pomočjo vojnega muzeja na Dunaju raziskal in dobil natančne podatke o bivanju naših vojakov na Kreti. Dobil sem fotokopijo listine, s katero je cesar Franc Jožef izrecno odredil, da gre na to mednarodno misijo celjski bataljon. Je bilo to priznanje našim

slovenskim vojakom? Tako je Alojz Jeraj oziroma njegov rod ohranil izredno zanimiv dokument o našem malem človeku, ki se je uveljavil v svetu, kar pa ni bilo enostavno, posebno ne, če si bil Slovenec.

SKROMNA ŽENICA IN DOBRA SOGOVORNICA

V Spodnji Rečici stanuje Jožefa Zabreznik. Zanimiva ženska, ki zna vezati knjige, plesti košare in povrhu vsega še pesniti. Živi skromno in tiho sama v hiši. Velikokrat sem se oglasil pri njej in vedno sem si lahko zapisal zanimiva pojasnila, zgodbe ali prigode. Zabreznikova je zelo bistra ženska. Veliko ve o preteklih dogajanjih v dolini, posebno v okolici Rečice. Ve tudi veliko o zdravnilih rastlinah, kdaj se jih nabira, kako pripravlja in za katere bolezni se uporabljajo.

Že tedaj je imela zbirko pesmi, ki opevajo v glavnem legende v zvezi s farnimi patroni in drugimi svetniki. Poleg tega pa je posvečala vsebino svojih zapisov domačim legendam in zgodbam. Ko sem iskal gradivo za svojo knjigo o domačem zdravilstvu, mi je ogromno pomagala. Ker je v svojih pogledih na svet dokaj realna, so njena pojasnila natančna in zelo poučna. Celo vrsto verovanj pomni, tudi pripovedi o strahovih. Lahko bi rekel, da je prava zakladnica domačega izročila.

Nekoč mi je razlagala, kako je nekdanji poslovodja zadruga na Rečici v trgovini naredil točo. Takole je pripovedovala:

»Železnikov Franc je bil v mladih letih komi v zadržni trgovini. Nekoč so se možje v trgovini pogovarjali o toči in coprnijah. Franc se je pritajeno smejal in zatrdil, da lahko vsak čas naredi točo. Seveda je sprožil med možmi val smeha in ugovorov, češ da tega ne zmore. Toda fant je vztrajal pri svojem in poudaril, da mora paziti, da toča ne uide iz trgovine na polje. Tedaj bi bila škoda velika. Ko so ga le še dalje smešili, je naročil, da zamašijo vse odprtine, ki so bile v prostoru, celo luknje v ključavnicah in nestrpno čakali, kaj bo sledilo. Tudi okna so zastrli, da ne bi kdo videl, kaj se dogaja v trgovini. Potem je Franc nekaj mrmral in pričelo je treskati in grmeti, da je bilo vse strah, tudi toča je klestila. Skriti pod prodajnim pultom so boječe opazovali neverjetni prizor. Franc je kmalu 'odcpral' in v trgovini je bilo vse kot prej, o toči pa nobene sledi. Baje je Franc nekoč naredil točo tudi v Korenovi gostilni v Šentjanžu. Tako so bili ljudje prepričani, da ima gotovo kolomon, sicer ne bi zmozel teh coprnij.«

Franc je umrl šele po drugi vojni. Zapustil je veliko knjig, pravijo, da večino v tujih jezikih; žal so jih domači uničili.

Pa tudi tale Jožefina pripoved o domačih zdravilih je zanimiva; podobnih je vedela še nič koliko:

»Še pred drugo svetovno vojno je bila ena izmed zelo znanih zagovarjalk Oterca s Homc. O njej so ljudje govorili, da zna domala vedno pomagati bolnikom. Po prvi svetovni vojni je oče Zabreznikove prinesel domov konjski koc. Mati ga je oprala,

pa vendar ni preprečila okužbe z garjami. Te nadležne bolezni se je nalezla vsa družina. Vse so storili, da bi se pozdravili, toda zaman, družina je vse bolj trpela. Ljudje so svetovali poklicati Oterco, ki da je tudi taki nadlogi kos. Prišla je in zagovorila mast, s katero so se potem bolniki mazali. Nadloga je kmalu minila in se ni več pojavila. Bajе je znala Oterca zagovarjati tudi razne telesne poškodbe. Ljudje so pravili, da ima doma kolomon (črne bukve), da je zato tako uspešna.«

IGRALEC, DRVAR IN PESNIK

Kmalu potem, ko sem prišel v Mozirje, sem v Gornjem Gradu po naključju videl Cankarjevo igro Hlapci. Odlično so jo zaigrali domači igralci. Med njimi mi je zelo ugajal »župnik«, ki ga je igral Alojz Mavrič. Njegov nastop je bil nekaj posebnega, dostojanstvenega, tako zaradi njegove postave kot po globoko doživeti igri. Zanimalo me je, kdo je ta človek na odru in vprašal sem svojega soseda, neznanca. Odgovoril mi je, da to je »olcer«, ki največ dela na Menini. Seveda sem takrat vsa doživetja še gledal skozi oči meščana, zato sem se kar začudil, kako lahko preprost človek zmore tak jezik in dovršeno igro. Tako sem prvič doživel Alojza Mavriča.

Pa je nanese, da sem ga potem večkrat iskal: prvič, ko sem pisal knjigo o delavskem gibanju v dolini, drugič pa, ko sem zbiral podatke o Ciganskem Pavlu. Vmes je bilo še več srečanj, saj sem z njegovim sinom Edijem sodeloval pri

Savinjskih novicah. Vedno sem imel občutek tiste pokončnosti, ki jo je Mavrič verjetno nevede izražal. Odličen sogovornik je, saj je duhovit, šegav in izrednega spomina. Tedaj mi je dal veliko podatkov o delovnih navadah »olcerjev« v planini. Seveda pozna vsa orodja, ki so jih uporabljali drvarji pri svojem delu. Vse to sem skrbno zapisal, saj je bilo to moje prvo srečanje s te vrste vsebino. Prej pač nisem nič vedel o vsem tem. V spominu mi je še danes, kako živo je opisoval drvarski sekiri, »maseko« in malarin. Med pogovorom mi je zaupal, da je napisal pesem Drvarska, ki govori o tem, kako drvarji še na smrtni postelji niso mogli oprostiti trdoti jelkine grče... Naj predstavim to pesem, ker to res zasluži.

Alojz Mavrič

Utrujen vleče svoj korak v mraku h gozdni koči,
spočiti ude si v noči, ki dan ji spet sledi težak.

Zarana tolče malarin po hoje trdi grči,
da hlod po lesni drči pozimi spravljen bo s planin.

Pomladi zopet isti boj je s trdoto grče v hosti,
nenehno z njo se bosti grenak drvarja je obstoj.

In končno pride smrtni krč, trpečih dni zadosti
in nikdar ne oprosti, hudobni hoji trdih grč ...

Ko sva govorila o delavskem gibanju, je nekaj malega vedel o času pred drugo svetovno vojno. Povedal je, da so drvarji in žagarji bili člani Jugoslovanske strokovne zveze (krščanski socialisti), tega se je spomnil. Ko sem mu povedal, da sem sam bil vključen v Delavsko mladino (podmladek JSZ) že leta 1937, ko sem bil izvoljen za tajnika celjske skupine, se je bolj odprl in pogovor je stekel. Veliko tega sem zapisal.

Nekaj let pozneje sem bil spet pri njem v Gornjem Gradu. Tokrat sem pisal o Ciganskem Pavlu, Mavrič pa se je obeh, Urške in Pavla, dobro spominjal. Povedal mi je več prigod, ena pa se glasi takole:

»Dobro se spominjam obeh ciganov. Urška je vedno nosila na glavi ruto, zavezano nazaj. Čikala sta tako, da sta si včasih 'špuk' podajala iz ust v usta. Ko sta nekega večera pri Strnadu obilno jedla, je Pavel moral nenadoma na stranišče, ker ga je na vse pretege pognalo ... Urška je mirno jedla dalje in dejala, da Pavla pač 'lajtra', kar je pomenilo, da ima drisko.«

Pa še ena, ki jo je Mavrič povedal:

»Pavle je imel lajno na nekem čudnem stojalu. Občasno jo je vrtel, da je padlo kaj denarcev. Nekoč jo je pustil pri Nabožetu. Bilo je ravno okoli pusta, pa sta z Mavričem sklenila kreniti v pustni sprevod kot Pavel in Urška. Baje sta bila zelo prepričljiva, tako so ugotavljali domačini. Ko pa je Pavle izvedel za to, je bil silno užaljen, češ da sta si delala norce iz obeh ciganov. Čeprav je Pavel marsikaj razumel, pa je bil občutljiv na to, da bi bil videti ncumen. No, to res ni bil. Tudi v pustnem sprevodu v Gornjem Gradu ni bil tako predstavljen.«

Seveda je Alojz Mavrič povedal še nekaj pustolovščin obeh ciganov, ki sta bila po vsej dolini dobro znana. Ljudje so ju sprejemali kot stara znanca, nekateri pa tudi kot nujno zlo.

MLEKAR IN KRVODAJALEC

V Lačji vasi je živel vsestransko znan in ugleden Jožc Planovšek. Kadar ni kmetoval, je občasno delal v zadrugi, veliko pa je storil za krvodajstvo v dolini. Kot partizanski bolničar je marsikaj doživel in veliko pomagal ljudem v stiski, toda o vojnem času ni rad govoril. Več sem od njega izvedel o ljudeh v teh krajih, domačem zdravilstvu in »flosariji«. Bil je tudi cerkveni ključar v kokarski cerkvi. Ko sem nekoč srečal dr. Milana Ževarta, ki je bil v teh krajih partizan in bil nekoč pri maši v Kokarjah, ga je zanimalo, kje so tiste številne votivne podobe iz cerkve in če so morda shranjene. Nameraval jih je proučiti, saj so matere z njimi prosile Mater Božjo za srečno vrnitev svojih mož in fantov z vojn vseh obdobj. Seveda sem mu obljubil, da se bom pozanimal in mu povedal, kako je s tem.

In ko sem bil spet nekoč pri Planovšku, sem ga povprašal o podobicah. Ni mu šlo z jezika, pa vendar je povedal, da votivne podobe niso shranjene, saj so jih po nalogu domače predstavnice oblasti kmalu po vojni uničili. Menil sem, da je morda skritega kaj za oltarji, pa so mi poznavalci cerkve in dogajanj pojasnili, da tam ni ničesar.

Planovšek je torej imel prav. Sicer pa je bil mož beseda: če je kaj povedal, je to držalo. Zato sem ga spoštoval. V njegovi kuhinji smo marsikaj pogledali, saj je imel shranjene prenekatero listine in kar precej slik. Rad je vse to pokazal in smel sem si tudi kaj zanimivega prepisati. Ogromno je Planovšek vedel o kokarskih lončarjih. Nekaj tega je sam doživljal, več pa je ohranil v spominu po pripovedi domačinov. Veliko mi je pomagal tudi, ko sem iskal razne pripovedi o splavarjih. Prav zanimive so bile. Tudi furmanske zgodbe so mu bile dobro poznane. Posebno zanimiva je bila njegova pripoved o hitrem povratku flosarjev iz Srbije. Baje je bila tam doli gostilna, v kateri je delala izredno lepa ženska. Tam so se radi zadrževali naši flosarji, ko je bilo »rajže« konec. Če je kateri zelo tarnal nad dolgo vožnjo domov, mu je ženska predlagala hiter povratek na poseben način. Nihče ni nikoli pripovedoval podrobnosti, toda verjeli so, da se z njeno pomočjo opravi dolga pot do domačega kraja v nekaj minutah. Ali so se ti možje vračali na metli ali na čem drugem, ni bilo znano, saj je tak povratek veljal za prvovrstno skrivnost ... Nekateri so trdili, da je bila lepa točajka Oterca, znana »čarovnica« iz domačih logov ...

Tudi o domači zdravilki, ki je »zakuhavala« zobe, mi je Planovšek pripovedoval.

Zobe je zdravila Andrejčkova iz Potoka. Pisala se je Marija Bitenc, znana pa je bila celo tja daleč na Koroško. Bila je marljiva ženska in zelo duhovita. Nadvse rada je igrala karte. V očeh ljudi je bila razgledana in so ji zato zaupali. V njeni hiši je bila nekoč lončarija in kar dosti loncev je bilo tam na voljo. Vsepovsod so govorili, da z zakuhavanjem prežene črve iz zobovja. Ti so namreč glavni povzročitelji zobobola in zobne gnilobe, tako je trdila ženica. Ljudje so trumoma hodili k njej po pomoč. Za zakuhavanje zob je uporabljala glinast lonec. Na dnu je naredila luknjo, iz katere je

moral bolnik vdihavati dim zobnikovega semena, ki ga je žgala v žerjavici na pokritem loncu. Govorila je, da hlapi uničujejo črve v zobeh. Včasih je dala seme na razbeljen srp in ga pokrila z loncem, da se je bolnik lahko nadihal zdravilnega dima. Ko je končala »obdelavo«, je velela bolniku izpljuniti, da je v pljunku preštela črve, ki so tako bili uničeni.

Tudi rane je zdravila na čuden način, toda le z zelišči in brez zagovora. Znano je, da je rane namazala s toplim govejim blatom, vse skupaj dobro zavila in naročila bolniku, da mora to nositi nekaj dni. Bolnik je moral nato priti k njej na prevez. Ni znano, da bi se komu rana zagnojila ali celo okužila. Andrejčkova je imela vedno številne obiske od blizu in daleč. Ljudem ni zaračunavala »zdravljenja«, rada pa je vzela hrano in tobak, saj je nenehno kadila pipo.

Planovška sem obiskoval tudi med njegovo hudo boleznijo. Vidno je hiral, meni pa je bilo hudo za človekom, ki je ljudem toliko dobrega storil.

ŽIVINOZDRAVNIK IN IZREDEN ČLOVEK

Na Ljubnem je živel in delal veterinar Jože Mermal. Večkrat sem iskal pri njem razna pojasnila, posebno tedaj, ko sem pisal knjigo o furmanih in pozneje še zapis o domačem zdravilstvu v naši dolini. Vedno je bil prijazen in razumevajoč, kajti jaz tedaj še nisem poznal raznih izrazov, ki so mi jih ljudje navajali. Prav posebno veliko tega je bilo v domačem zdravilstvu in furmanstvu, predvsem v tistem delu, ki govori o zdravljenju živali doma. Izrazje je prav zanimivo in velikokrat mi je Jože Mermal pomagal do tega, da sem vse skupaj razumel. Taka pomoč je pri raziskovanju ljudskega izročila zelo pomembna, saj je treba v knjigi stvari jasno in razumljivo prikazati.

Nekoč mi je magister Mermal pripovedoval, kakšni so bili njegovi začetki živinozdravstva na Ljubnem. Izredno zanimiv je znal biti moj sogovornik, saj je govoril kratko in jedrnato. Nobenih olupšav ni prenašal, rekel je bobu bob. Seveda je veliko doživel v svoji praksi kot veterinar, ljudje

Veterinar Mermal je rad dajal nasvete (pred Kakerjevo staro hišo v Teru).

pa so mu izredno zaupali; to vem iz lastnih ugotovitev, saj sem veliko hodil po kmetijah in sem lahko slišal le najboljše o njem. Povsod so ga čislali in spoštovali.

Na Ljubnem je pričel s svojo dejavnostjo že leta 1954. Vemo, kakšni časi so bili tedaj, ko marsikaj še ni teklo, kot bi naj. Vseповsod so bili še sledovi vojne, ljudje pa zaradi nerazumevanja oblasti do kmetijstva dokaj zmedeni. Tako so seveda marsikaj zaupali svojemu veterinarju, ki so ga imeli za svojega zaupnika in kot tak se je tudi rad počutil. Mislim, da je ogromno storil v svojem poklicu, to pa so ljudje znali ceniti.

Vedel je veliko zanimivega, tudi obilo iz ljudskega izročila. Tako mi je bil seveda dragocen svetovalec in, kot mi je zagotovil, je to rad storil, ker ga je moje delo zanimalo. Večkrat je pohvalil mojo vztrajnost in zagnanost ter me vzpodbujal, naj čimveč zapišem, saj tisto, kar je zapisano, ne more povsem izginiti. Ko sva spet nekoč razčlenjevala razne besede, ki mi niso dovolj povedale, mi je pravil, kako so ljudje nekoč, ko še ni bilo toliko veterinarjev, pomagali živini s telohovo korenino. Živalim so jo vsadili pod kožo za uho in to naj bi še kako pomagalo pri raznih kužnih boleznih. Temu postopku so rekli »teloganje«.

Nekoč, domneval sem, da me je že sit, mi je svetoval, naj obiščem še njegovega službenega kolega in prijatelja v Ljubljani, dr. Milana Dolenca, ki da je znan pisec in zbiralec ljudskega izročila. Opisal ga je kot uslužnega moža, ki rad sodeluje z različnimi raziskovalci ljudske veterine in zdravilstva in ima že veliko zbranega gradiva. Piše pa tudi v strokovna glasila. Seveda sem bil vesel te vesti, le bal sem se, da me ne bo rad sprejel, saj je imel dovolj dela tudi kot profesor. Toda Mermal je z njim že govoril in ga seznanil o mojem delu. Ko sem potrkal na vrata v ulici Pohorskega bataljona, me je sprejel droben in zelo prijazen človek. Povedal mi je, da mu je Mermal telefoniral in da bo rad sodeloval z menoj. Kako mi je odleglo! Peljal me je v svojo delovno sobo in mi površno razkazal bogastvo svojih zapisov in dokumentov. Kar strmel sem. To je opazil tudi moj gostitelj in me hitro potolažil, češ da je dolgo na svetu in da je vseskozi delal na ljudskem izročilu po vsej Sloveniji. Potem sem mu predstavil svoje dotedanje delo in gradivo, s katerim sem razpolagal. Bil je zadovoljen in mi naročil, naj mu kaj od tega kopiram. To sem rad storil, saj sem bil pogosto pri njem. Tudi gospa Dolencева je bila zelo prijazna in nama je vedno prinesla kavo pa še kaj za pod zob, češ da sem že dolgo od doma.

Nekega petka me je dr. Dolenc poklical in mi preprosto dejal, naj pridem, ker ga sicer ne bom več videl. Vedel sem, da je težko bolan, zato sem se jadrno odpeljal proti Ljubljani in ga obiskal. Bil je zelo slaboten in res je čez dva dni umrl. Meni pa je zapustil kar precej zbranih zapiskov, ki so sedaj v moji zbirki v Mozirju.

Tako imam v spominu magistra Jožeta Mermala in dr. Milana Dolenca, dva veterinarja in odlična človeka.

ZAKONCA IZ BOČNE

Veliko sem zahajal tudi k Žmavčevim v Bočni. Kadar sem potreboval za časopis kaj iz časov osvobodilne vojne, mi je Feliks z veseljem pripovedoval o svojih doživetjih. Ko pa sem iskal ljudsko izročilo, je bila zgovorna njegova žena Marija. Vedno je bilo prijetno v njihovi kuhinji, kjer smo običajno vasovali. Oba Žmavčeva sta se nekako dopolnjevala. Feliks je bil v vojni težko ranjen, zato je včasih kazal znake utrujenosti in bolezní. Njegova žena pa je bila polna zgodb, ki jih je deloma tudi zapisala in objavila. Vedno je z veliko vnemo pripovedovala, čeprav je tudi ona že čutila bolezenske znake. Poznalo se ji je, da je nekoč veliko igrala, zato je znala tako doživeto pripovedovati. Še danes rada kaj pove, kako je bilo včasih v Bočni.

Oba Žmavčeva sta se tudi dobro spominjala Cigana Pavla in njegove Urške. Vedela sta veliko njenih prigod in jih tudi zelo nazorno pripovedovala. To mi je bilo seveda v veliko korist, saj sem zbiral podatke o obeh Ciganih, ki sta bila nekako »zaščitni znak« naše doline.

Ko je Pavel resno zbolel, se je zatekel v Bočno. Pri Spodnjem Pevcu so mu stregli, kolikor so mogli. Tam je tudi umrl. Ljudje so pripovedovali, kako so takoj po smrti šle od Pavla uši. Na mrtvaški oder so ga dali v novozgrajenem skladišču trgovine. Domačini so vse lepo uredili. Tudi to pozorno poslednjo skrb lahko pripišemo Ciganovi priljudnosti. Ko je bil v Bočni pogreb, je bilo toliko ljudi, kot jih je le redkokdaj v katerem žalnem sprevodu. Ob odprtem grobu so mu zaigrali Rojevi Cigani, prišli pa so tudi Sakrlajtovi z Ljubnega, vsi oblečeni v črno, kar je naredilo na ljudi izreden vtis.

V Bočno se je pred drugo svetovno vojno vmila tudi domačinka Zofka Ramšak, med domačini znana kot Krveska Zefa. Za Bočno je bila posebnost ne le zaradi svojega obnašanja, pač pa zato, ker je bila v tem kraju edina državna upokojenka. Delala je namreč kot rudarka v rudniku Trbovlje in se tam tudi upokojila. Naselila se je ob potoku Čebliňšek, kjer ji je neki kmet odstopil malo zemlje, na kateri si je potem sama, in to lastnoročno, postavila kočó. Malo si je pri gradnji pomagala s tujim lesom, vendar ljudje tega niso jemali kot krajo. Sicer pa je v obnašanju ostala »knapovka«, osorna in polna kletvic.

Feliks Žmavc

Marija Žmavc mi je povedala, kako so Zefo nekoč nadlegovale bolhe. V velikonočnem času je bila navada, da se hiša temeljito pospravi. Tudi posteljnina je bila na vrsti. Zefa je sosedi potožila, da ne more spati, ker ji bolhe ne dajo miru. Ženska ji je svetovala, da naj tako kot vsi drugi posteljnino prezrači in opere. Res je naslednjega dne tudi njena posteljnina visela na zraku in soncu. Po nekaj dneh jo je soseda vprašala, če bolje spi. Zefa je hitro odgovorila: »Ja, v 'kovtru' sem našla veliko luknjo, pa sem jo zašila. Zdaj bolhe ne morejo več ne ven ne noter, pa je bolje.«

Marija Žmavc je včasih kar neutrudna, ko pripoveduje prigode in zapoje kakšno staro pesem. Tako je zapela tudi pesem Skrb za hčer.

Kaj ti pravim, ljuba žena, pazi ti na naj'no hčer.
Nekdo hodi tja pod okno tlačit travo vsak večer.

Smešne so besede tvoje, pravi žena, ljub' moj mož.
Noč in dan jo lahko čuvaš, al' ohranil je ne boš.

Veš, kako se moja mam'ca zame strašno bali so.
V gornjo sobo, na podstrešje, postelj'co mi dali so.

Ti po »češpi« si priplezal, skozi okno not prišel.
Ko zjutraj petelinčki so zapeli, si po »češpi« spet odšel.

Še sedaj, ko je Feliks že na pokopališču, se kdaj pa kdaj oglasim pri Žmavčevih. Mladi niso nejevoljni, če pridem. Ne prihajam pa več z beležko, ampak le kot dober znanec. Tam pod napuščem vrtno hiše sedimo in se spominjamo nekdanjih skupnih pogovorov v kuhinji. Ni nam pa več tako do smeha kot tedaj, ko smo bili še vsi...

PLEČNIKA JE POPRAVIL

Čuden naslov boste rekli, toda res se je tako zgodilo, da je ljubenski gradbeni mojster Martin Golob v posebnih okoliščinah popravil oziroma dopolnil načrt slovitega arhitekta Jožeta Plečnika.

Vsakič ko sem stal pred kapelico Kristusa Kralja v Logarski dolini, sem videl v slogu zgradbe značilnosti Plečnikovih stvaritev. Zanimivo, stanoval sem pri sestrah Logar, pa mi nikdar niso znale odgovoriti na mojo radovednost okoli kapele, ki so jo oskrbovale prav one. Ne vem, ali res niso vedele za zaplete okoli te gradnje ali pa niso hotele o tem govoriti, saj je bil odločilno v to vpleten njihov oče Klemen Logar.

Ko je solčavski kronist in publicist Valent Vider izdal svojo knjigo o Solčavi,

Cerkev v Logarski dolini med gradnjo

sem iz nje razbral, da je kapelico v Logarski dolini gradil Martin Golob z Ljubnega. Seveda sem se takoj podal k njemu v Ter, kjer je živel. Spoznal sem vsestransko zanimivega človeka, ne le gradbenika. Takoj je pristal na pogovor. Najprej sem želel vedeti, kaj vse je gradil v dolini, da bi si ustvaril sliko o njegovem delu. Povedal mi je, da je gradil med drugim hotel Sester Logar in zadružni dom v Lučah. Ti dve gradnji je navedel, hkrati pa dejal, da je zgradil še kakih 18 večjih objektov. Že naštetih zgradbi kažeta na Golobovo znanje in smisel za zunanjo podobo obeh stavb, primernih za okolje, kjer stojita. Nato sem ga vprašal, kako se spominja dogajanj okoli gradnje kapelice Kristusa Kralja v Logarski dolini.

Naslednji zapis iz moje beležnice sem naredil o Golobu decembra 1986 in objavil v Savinjskih novicah januarja 1987.

»Tista leta sem zaključeval šolanje na gradbeni delovodski šoli v Ljubljani«, je začel svojo pripoved Martin Golob. »Vedel sem, da je Beograjčan dr. Šuman želel zgraditi mavzolej za svoja tragično preminula sinova. Ker se je eden od obeh ponesrečil v steni Mrzle gore, je želel, da bi bila lokacija blizu nesrečnega kraja. Drugi sin pa se je ubil kot vojaški pilot. Najprej se je dr. Šuman obrnil na ljubljanskega arhitekta Vurnika, da bi izdelal načrt, toda z njim ni bil zadovoljen, zato se je napotil še k arhitektu Jožetu Plečniku; tako mu je namreč svetoval solčavski kaplan Kolman. Prišlo je torej do tega, da je načrt

Martin Golob

za mavzolej izdelal tudi Plečnik, ki si je dvakrat ogledal lokacijo in predlagal gradnjo nekoliko višje od sedanje kapelice, tik pod gozdom. Ko je bil načrt gotov, so si ga ogledali v širšem krogu domačinov. Gotovo vem, da so bili zraven Kolman, Podbrežnik, Logar in še nekateri Solčavani. Zamisel dr. Šumana je tako postajala nepomembna. Vse skupaj so »vzeli v roke« širše, razgovore pa je vodil Kolman, ki je pričel zbirati denar pri domačinih in tudi drugod. Pa se je še tokrat zataknilo. Logar in Podbrežnik pa tudi številni Solčavani so želeli graditi večjo kapelo, kjer bi bilo prostora vsaj za 200 ljudi. Zato sta Kolman in Logar obiskala arhitekta Plečnika in ga hotela pregovoriti za njihovo zamisel. Plečnik je zavrnil kakršnokoli spremembo načrta glede večje prostornine. Trmasto je zatrdil, da v to okolje sodi le kapela tiste velikosti, kot jo predvideva načrt, in nič drugega. Bil je odločen, da bi vsak drug gradbeni poseg v okolje pomenil rušenje ravnovesja te lepe doline. Tudi zaradi nove lokacije ni želel nič slišati. Kolman in Logar sta nejevoljna odšla in sedla na prvi vlak proti Celju. Tam pa smo se srečali in pripovedovala sta mi, kaj sta pri Plečniku doživela. Novi namen kapele je torej zašel v slepo ulico. Pokazala sta mi načrte velikega arhitekta. Ponudila sta mi delo in mene je posel zelo privlačil, saj sem bil mlad in šele na začetku poslovne dejavnosti. Zato sem pričel prilagajati Plečnikov načrt zahtevam domačinov. Trdim, da je on naredil umetniško delo, jaz pa le obrtniško. Načrt je bil s strani solčavske občine seveda potrjen in kmalu smo pričeli graditi, bilo je leta 1930. Tudi lokacija je bila spremenjena. Za tesarska dela sem pridobil znanega mozirskega mojstra Deleja. Barvna stekla so izdelali nekje na Tirolskem, oltar in drugo notranjo opremo pa je oskrbel Kolman. Leto kasneje smo kapelico dogradili. Otvoritev je bila zelo slovesna, ljudi pa zelo veliko. Tudi zamisel dr. Šumana ni povsem propadla, saj so pod kapelico uredili grobnico, vendar so jo pozneje prekrili s podom. Tako sedaj ni vidna, tudi pokopan ni v njej nihče.«

Kljub vsemu je vendarle ohranjenih na kapeli kar precej Plečnikovih značilnosti. Martin Golob mi je še povedal, da je imel dva izvirna Plečnikova načrta. Oba je predal Valentu Vidru v Solčavi. Tako sta vsaj ohranjena, saj spadata tja.

Leta 1989 je tedanja študentka arhitekture Nada Jeraj na temelju mojega članka v Savinjskih novicah in po osebnem razgovoru raziskala dogajanja okoli Plečnikovega načrta za Logarsko dolino. Napisala je nalogo za študentsko Prešernovo nagrado in tako zapisala razne podatke in objavila tedanje vire, ki so že leta 1930 opisovali prizadevanja za gradnjo cerkvice. V njih so navedeni podrobni podatki o izvajalcih, posebno velja to za članek v Planinskem vestniku iz leta 1931 (št. 12), ki ga je napisal glavni organizator gradnje, solčavski kaplan Vincenc Kolman.

ZBIRALEC, SHRANJEVALEC IN POZNAVALEC

V Gornjem Gradu, ki je kot kraj ena sama zgodovina, sem že kar kmalu naletel na Janeza Mavriča. Ljudje so govorili, da pridno zbira stare predmete, listine in fotografije. Kar nekoliko radoveden sem bil, kakšen je Mavrič tedaj, ko človek kaj potrebuje ali želi izvedeti kakšno krajevno posebnost. Že prvo srečanje na neki razstavi v gornjegrajski šoli je bilo prijetno. Imel sem dober občutek, saj pravijo, da je tisti prvi vtis najboljši. Že kratek pogovor z Mavričem o razstavljenih predmetih, vse je bilo skrbno izbrano in oskrbovano, mi je dal vedeti, da je sogovornik bister in razgledan človek. Posebno pa mi je bilo všeč, ko mi je brez obotavljanja ponudil pomoč pri iskanju gradiva ali fotografij. Res, poslej sem se velikokrat obrnil nanj s kakšnim vprašanjem, kje lahko najdem to ali ono za svoje raziskave ali članke v našem časopisu. Nikoli nisem šel praznih rok od njega. Prav z nekim zaupanjem mi je posojal svoje dragocenosti, ki seveda ne izvirajo zgolj iz Gornjega Grada, zbiral je tudi v drugih krajih naše doline. Skratka, Mavrič ni zbiralec, ki z zbranim prekuščuje, ne, on zbira za svoj Gornji Grad. V njegovih predalih najdemo številne dragocene dokaze o bogastvu naše kulturne dediščine.

Ko je urejal svoje votivne podobice, sem bil presenečen nad izborom, kakovostjo in količino zbranega gradiva. Mislim, da ima Mavrič največjo tovrstno zbirko v Sloveniji. Kmalu zatem je nastala še razstava starih razglednic in razglednic nasploh. Tudi tam je kaj videti. Ko sem občasno še vodil kakšno skupino turistov, sem vedno vključil v program ogled Mavričevih zbirk v Šteklu. Nikoli nisem slišal obiskovalca, ki ne bi pohvalil vidnega. Nazadnje je vključil v Šteklu še del Jamnikove zapuščine, kar zelo popestri celotno zbirko.

Pri svojem delu sem pogosto iskal razne dokumente, ki potrjujejo napisano; veliko sem jih našel pri Mavriču. Tako sem kar nekaj knjig opremil tudi s fotografijami njegovih eksponatov. Ko sem iskal tako imenovane Hrenove križe, ki jih je postavljala protireformator Tomaž Hren, največji teh je nekoč stal na Črnivcu, mi je Mavrič veliko pomagal s svojo najdbo.

V Gornjemu Gradu je bila ustanovljena prva pašniška zadruga na našem območju, ustanovil jo je Fran Kocbek, in ko je bila obletnica, me je kmetijska zadruga v Mozirju naprosila, da postavim o tem priročno razstavo dokumentov. Mavrič mi je vsestransko pomagal z listinami in naslovi, kje lahko še kaj ustreznega najdem. Prav tako sem se obračal k njemu ob izidu nekaterih knjig o Zgornji Savinjski dolini; povsod so dragocene slike iz njegovih zbirk. Ne samo da meni ni nikoli odrekel svoje pomoči, tudi drugim, ki so se kdaj nanj obrnili, je rade volje pomagal.

Mislím, da je kar dolgo trajalo, da so Mavriča v kraju sprejeli tako, kot zasluži. Seveda so tudi mnogi, ki zanesenjakov nasploh ne marajo, prav med te pa spada Janez Mavrič.

Veliko zahvalo sem mu dolžan!

ŠOŠTANJSKA POSEBNOST

Na Koroški cesti v Šoštanju stoji hiša, vsa obdana s predmeti iz preteklosti. Pred hišo pa stojijo stroji, ki zaradi starosti zaslužijo posebno pozornost. Tu živi in dela Zvone Čebul, zbiralec starih predmetov, listin in fotografij. V njegovi zbirki je več likovnih del, predvsem umetniških slik na platnu, ogromno število listin, ki so za raziskovalce zelo pomembne, in starih rokopisov, še posebej dragocenih, saj najdemo med njimi tudi ročno pisano protestantsko sveto pismo. V zbirki so tudi razna pisma znamenitih Slovencev, denimo pisatelja Meška in drugih.

Zvone Čebul si že dolgo prizadeva, da bi v mestu dobil ustrezne prostore za stalno razstavo, pa doslej še to ni bilo mogoče. Ne vem, zakaj ne. Njegova zbirka panjskih končnic je bila že razstavljena v Šoštanju, del nje pa tudi v Mozirju. Tudi geološke predmete mu je uspelo razstaviti v razstavnem prostoru sredi trga. Ljudje ga dobro poznajo, še posebno njegovo bogato zbirko, saj prihaja na njihovo dvorišče vedno več ljudi.

Prvič sem se podal k Čebulovim pred kakimi enajstimi leti. Tedaj sem pisal o furmanih in hranilništvu v Šaleški dolini. Prijazno sem bil sprejet in ko sem povedal, kaj raziskujem, mi je gospodar takoj obljubil, da bo pregledal, kaj bi lahko bilo zanimivo za to vsebino. Pripravil mi je in me poklical. Omenil sem mu tudi, da pripravljam knjigo o domačem zdravilstvu. Takoj je povedal, da ima vrsto rokopisov s to vsebino in da bom lahko vse prekopiral. S tem mi je veliko pomagal. Tudi gospa Čebulova mi je dala zanimive podatke za knjigo o domačem zdravilstvu, saj jo je zdravila zdravilka iz naših krajev.

Spet drugič je nanesclo, da sem iskal razne stare pesmi za knjigo o Zgornjesavinjčanih. Tudi tu se je Zvone Čebul zelo potrudil, da mi je ustregel. Hrani namreč kar dosti rokopisov starih pesmi. Veliko teh sem objavil. Ko mu potem v zahvalo prinašam knjige, v katerih je objavljeno njegovo gradivo, vedno pohvali, saj je povsod navedeno njegovo lastništvo ali objavljen vir.

Zvone Čebul

Z leti smo se sprijateljili in danes prihajam v hišo Čebulovih vse bolj kot znanec in gost. Pa še vedno me presenetijo s kakšno novo zanimivostjo. Tako sem dobil pri njem marsikaj za svojo raziskavo o koroškem plebiscitu. Kadar najde zbiralec kakšno gradivo o Celju, me obvesti, da si vse ogledam, in marsikdaj lahko ugotovim osebe na slikah ali pojasnim izvor kakšne listine. Za zadnjo knjigo, Celje moje mladosti, sem prav pri Čebulu dobil nekaj fotografij, ki še niso bile objavljene. Taka stvar je seveda za bralce prava poslastica.

Ko sem nekoč pripeljal v Šoštanj svoje goste iz Avstrije, so kar strmeli nad tem, kar so videli. Med njimi je bila tudi konzervatorica; ta je bila še posebej navdušena in takoj se je zanimala, če bi lahko še kdaj prišla na ogled. Takšnih obiskov so pri Čebulovih že kar navajeni.

Posebnost je tudi njegova založniška dejavnost, saj je izdal že vrsto starih razglednic Šoštanja in okolice.

Veliko mi pomeni, kadar imam kakšen domoznanski večer ali predstavitev knjige v Galeriji Mozirje, da med poslušalci vidim svoja dobra znanca iz Šoštanja – Zvoneta in Marijo Čbul; skoraj vedno sta navzoča.

NAJMLAJŠI KRMANIŠ

Stanka Miklavca z Ljubnega sem spoznal v Celju, ko je prihajal na seje sadjarskega odbora pri okrajni združni zvezi. Tedaj je skrbel za zdravje sadnega drevja in sploh za zaščito rastlin pri Kmetijski zadrugi Ljubno. Nekako se mi je prikupil s svojim načinom pogovora in zaradi resnosti, s katero je opravljal svoje naloge. Bili so pač še časi, ko so v kmetijstvu marsikaterega od sodobnih načinov obdelave zemlje šele uvajali. Zato smo občasno sklicevali posvete z zaščitnimi referenti pri zadrugah. Tedaj jih je bilo v celjsko zvezo vključenih 110. Tako smo seveda pogosto obšli naše zadruge in se posvetovali z vodstvi o vprašanih organizacije pospeševalne službe za zadržnike. Kadar smo se pojavili na Ljubnem, je bil vedno z nami tudi Stanko Miklavc.

Leta so minila in marsikaj se je spremenilo, toda znanstva so se ohranila. Tako je tudi bilo, ko sem prvič potem, ko sem prišel v Mozirje, obiskoval predsednike turističnih društev po naši dolini. Tudi na Ljubno sem prišel in se pozanimal, kdo je predsednik turističnega društva, pa so mi dejali, da je to Stanko Miklavc. Vesel sem bil srečanja, tudi Miklavc. S seboj sem imel cel kup papirjev, osnutek besedila za knjigo Po Gornji Savinjski dolini, in preverjal podatke, ki sem jih zbral iz različnih virov. Predsednikom sem ponudil tisti del, ki je govoril o kraju, kjer so delovali. Tako sem Miklavcu dal besedilo za Ljubno. Skrbno ga je prebral; tako menim, ker je naju s svojo ženo pustil sama in se podal z branjem v sobo. Medtem je gospodinja poskrbela za polno mizo. Ob kavi in dobrem želodcu sem lahko strpno čakal, da se vrne. Res je

kmalu prišel in mi prijazno izrekel priznanje za vsebino. Pripovedoval mi je tudi o začetkih Flosarskega bala na Ljubnem. Izredno je bil ponosen na to prireditvev in zatrdiril, da bo bal vedno, tudi ko tega rodu, ki je pripravil prvega, nikjer več ne bo. Prav je imel, Flosarski bal pomeni za Ljubno vrhunec doživetja za obiskovalce, za domačine pa obujanje spominov na splavarstvo, ki je bilo prav tu davno nazaj zelo razvito.

Nasvet Stanka Miklavca sem potreboval tudi, ko sem pripravljaj knjigo o delavskem gibanju. Pripovedoval mi je, kako je bila na Ljubnem dokaj močna skupina sindikalistov lesarskih strok. Šlo je za podružnico Jugoslovanske strokovne zveze, vodil pa jo je Franc Nareks. Ni šlo vedno lahko, saj so delodajalci nagajali, kjer so le mogli, saj so želeli sindikat uničiti. Celo groženj ni manjkalo. Pomagal mi je tudi razvozlati, kdo so ljudje na raznih slikah, ki sem jih zbral. Veliko ljudi je poznal in potrdiril se je pomagati.

Nekoč sva na klopki pred njegovo hišo kramljala o »flosariji«. To je bila prava tema za nekdanjega splavarja. Miklavc je bil odličn pripovedovalec in lepo ga je bilo poslušati, ko je pripovedoval o »rajžah« po rekah proti Beogradu. Iz njegove bogate pripovedi bi lahko napisal članek za kakšen strokovni časopis. Tako podrobno je znal opisovati dogajanje na rekah in jezovih, kjer je bila nevarnost, da se splav zatakne, in o vrsti zaprek, ki so čakale splavarje na njihovi dolgi poti. Tu je imel krmaniš pomembno vlogo in mladi Miklavc je tedaj veljal za najmlajšega krmaniša na Ljubnem. Moral je že biti dober, da so mu zaupali to važno nalogo.

Moji obisku pri Miklavčevih so bili kar pogosti. Je že tako, da človek, prej ko kaj zapiše, temeljito preveri, da ne pride do napak. Ko nisem mogel ugotoviti, kdo so »olcarji« na kateri od slik, sem spet povprašal Miklavca. Veliko mi je pomagal, če pa ni vedel, za kaj gre, mi je svetoval človeka, na katerega se lahko obrnem. V Stanku Miklavcu sem videl dobrega človeka, odločnega Ljubenca, poznavalca preteklosti svojega domačega kraja in prizadevnega turističnega delavca. Takšnega imam v spominu.

Stanko Miklavc

GOZDAR IN PREDAN NAZARČAN

Redko najdemo ljudi, ki so zelo izobraženi, ob tem pa skromni. Ko sem bil še v Celju, sem spoznal inženirja Jožeta Uranka, ko smo nekoč pripravljali dvorano Narodnega doma za ples Društva inženirjev in tehnikov Celje. Spominjam se, da smo v dvorano postavili lesene stebre s svetlobnimi telesi, ovite z brezovimi vejicami. To nalogo je tedaj imel nazarski gozdar Jože Urank. Takoj sva našla dober stik, tudi na samem plesu sva se kar nekajkrat srečala in poklepetala.

Ko sem Uranka srečal po svojem prihodu v Mozirje, sva si prijateljsko segla v roke. Bil sem vesel, da sem spet naletel na človeka, ki mi je bil že prvi hip simpatičen. Njegov umirjeni odnos je pač pritegnil vsakogar. Po neki slovesnosti v Nazarjah smo šli na bližnjo gozdarsko kočo, ne vem več, kje to bilo. Tam smo posedli in poiskal sem Jožetovo družbo ter prisedel k njemu. Pri mizi je sedel tudi inženir Firšt, Jožetov kolega. Malo smo pokramljali, potem pa ubrano zapeli. Dolgo smo prepevali. Vesel sem bil te družbe, saj tako rad zapojem, če je okolje zato. Pozneje smo se spet srečali v družbi pri moji sestri v Mozirju. Praznovali smo rojstni dan in seveda spet veliko prepevali, saj smo bili »pravi« skupaj. Jože je bil vedno ljub gost v moji družbi, žal le prereditko.

Ko sem pripravljal zapis o naših furmanih, sem nujno potreboval človeka, ki mu je gozdarski poklic temeljito poznan. Obrnil sem se na Jožeta in v njem našel odličnega svetovalca. Nič čudnega, saj mu je bilo gozdarstvo takorekoč v rodu – že njegov oče je bil ugleden gozdarski strokovnjak na takratnem veleposestvu Marijograd. Prosil sem ga, da je zapis predstavil. Rad je to storil in na zanj značilen in prijeten način takole nagovoril navzoče:

»Prijetno, domače, vendar vseskozi dokumentirano gradivo nas popelje skozi preteklost in čase, ko so bili vsi prevozi, spravilo in vlaka lesa iz gozda in po cesti pa tudi prevozi drugih pridelkov in potrošniškega blaga, ki so sovpadali z razvojem lesne trgovine in z odpiranjem doline, odvisni predvsem od furmanskih prevozov. Furmani in

Jože Urank predstavlja knjigo Furmani v Zgornji Savinjski dolini.

njihovi konji so vseskozi vsa obdobja trdo delali in se mučili za boren zaslužek. Z veliko mero doživetosti in občutka je avtor opisal težak položaj številnih kmečkih in kočarskih družin, iz katerih so izhajali naši nekdanji furmani, furmanstvo pa je najpogostejše prehajalo iz roda v rod ... Vedno znova ugotavljamo staro resnico, da je gozd skozi vse čase dajal in daje značilen pečat Zgornji Savinjski dolini tako v socialnem kot gospodarskem razvoju. Gozd je vedno krojil usodo slovenskemu človeku. Zato Videčnikov prispevek nikakor nima le lokalnega značaja, temveč ima tudi pomen za mnogo širši prostor od tistega, ki so ga nekoč naseljevali in v njem še danes živijo potomci zgornjesavinjskih furmanov.«

Jožeta Uranka pa nisem doživljal le kot gozdarja in znanega Nazarčana, pač pa vse bolj kot dobrega in razumevajočega človeka.

MOZIRSKI ŽUPNIK

Po svojem prihodu v Mozirje sem kmalu zvedel, da tu službuje župnik Alojz Žagar, ki je bil nekoč kaplan v Celju. Vedel sem za krivice, ki jih je bil kot tak deležen v mestu ob Savinji, zato me je prijetno presenetilo, da je v Mozirju župnik. Nisem vedel, da bom nekoč v njem našel razumevajočega varuha zanimivih župnijskih listin, ki sem jih potreboval za svoje raziskave o preteklosti Mozirja.

Nasploh se zdi ljudem, ko govorijo s kanonikom Žagarjem, da daje vtis zadržanega gospoda. Morda je to res, kadar gre za njegove službene obveznosti, jaz sem ga pa spoznal tudi kot vedrega in veselega človeka. Vsako leto je bila navada, da je župan sprejel vse duhovnike, ki so opravljali svoje dolžnosti v dolini. Veliko se jih je zbralo in vedno je bil Alojz Žagar govornik v njihovem imenu. Nič ni bil prizanesljiv v svojih govorih, povedal je, kar je mislil, pa je bilo to komu všeč ali ne. Mislim, da je včasih »taktično« zaostрил kakšno vprašanje odnosa oblasti do Cerkve. Seveda je to bila njegova pravica, ki je bila kot taka tudi sprejeta in ni bilo »črne pike« zaradi tega. Kot urednik občinskega glasila sem vsem srečanjem prisostvoval in kot neprizadet skrbno opazoval. Lahko rečem, da je bilo vzdušje odkrito in po obveznih govorancah zelo prijetno. Gospod Žagar se je izkazal tudi kot odličen pevec in zelo duhovit, simpatičen človek.

Večkrat sem bral razne zapise, žal jih ni veliko, o zgodovini Mozirja. Hotel sem priti na čisto z nekaterimi neznankami. Zato sem pogosto zahajal v župnišče in prosil Alojza Žagarja za vpogled v župnijsko kroniko, ki je morda ena najboljših daleč naokoli, v dolini gotovo! Pisati jo je začel mozirski župnik in sloviti slovenski zgodovinar Ignac Orožen. Služila je kot zanesljiv vir pri raziskovanju določenih zgodovinskih obdobj. Mnogi raziskovalci so se je posluževali, a žal je le malokateri pri tem čutil dolžnost navesti kroniko kot pisni vir. Sčasoma mi je gospod župnik kroniko zaupal in mi jo dal

na posodo, saj je bilo pretežno hitro opraviti in prepisati del, ki me je zanimal – kronika je pisana v glavnem v gotici. Tako se je zgodilo, da je neka zgodovinarica iskala podatke v kroniki, pa ni bila dobro veščica gotice, zato jo je župnik Žagar napotil k meni. Z nekoliko napora sem ugotovil, kateri od slikarjev Fantonijev je poslikal cerkev v Ljubiji. Seveda sem potreboval tudi knjigo družin, da sem lahko zapisal stare priimke nekdanji tržanov. V župnišču mi je bilo vedno na voljo, kar sem pač iskal. Tudi tedaj, ko sem rabil prevod kakšnega zamotanega besedila v latinščini, je pomagal župnik Žagar, saj je res odličen poznavalec latinskega jezika.

Ko je ob visokem jubileju Alojz Žagar postal častni kanonik, sem mu z veseljem čestital in še danes ko se srečava, sicer zelo redko, se rada kaj pogovoriva, saj je odličen, spoštovanja vreden sogovornik. Na koncu naj povem, da se je Žagarjevo razumevanje za moje delo preneslo na njegove naslednike in še danes je tako.

V POTU OBRAZA JE VLAČIL LES

Kamorkoli pridemo v naši dolini, naletimo na nekdanje drvarje, furmane in žagarje. Ni nobeno naključje, saj je nedolgo nazaj večina prebivalcev ob Dreti in Savinji iskala svoj skromni kruh v gozdu. Eden takih je bil tudi Alojz Plaznik – Riherski Lojz iz Podveže. Mislim, da je veliko več vedel kot mnogi drugi ali pa je znal doživetja bolje pripovedovati. Lepo se je znal izražati ta preprosti človek.

Alojz Plaznik-Riherski med izdelovanjem košev

Ko sem se zglasil pri njem s prošnjo, da mi kaj več pove o »pokih«, ki so bili pri spravilu lesa nepogrešljivi, mi je hitro pojasnil, zakaj gre. Dal mi je dve fotografiji, ki bi jih sicer nikjer ne dobil. Na njej so upodobljeni »poki«, neke vrste gibljivih sani za vleko »platanic«. Poki so se namreč zaradi gibljivosti dobro prilagodili terenu. Slika je bila posneta po drugi vojni v Planici, kjer so bila takrat velika sečišča in od koder so naši drvarji spravljali les v dolino. Veliko nekdanjih olcarjev sem namreč povprašal o tem, pa mi nihče ni tako razumljivo povedal kot Alojz Plaznik, ki je veliko delal v Planici nad Lučami. Večkrat

je poudaril, da je bilo delo v planini le za srčne ljudi. Vsa pričevanja očeta Plaznika so pomenila popolno sliko dogajanja pri spravilu lesa. Ko sem pozneje pisal sestavek Spravilo lesa v Zgornji Savinjski dolini in ga objavil v Časopisu za zgodovino in narodopisje, so mi beležke iz razgovora s starim »furmanom« Plaznikom prišle še kako prav. Naj omenim, da je ta sestavek ugodno odmeval tudi v krogih strokovnjakov narodopisne smeri.

Leta so minevala in jaz sem vedno znova potrkal na vrata Alojza Plaznika tudi potem, ko je stanoval malo nad svojo bivšo domačijo. Vedno me je prijazno sprejemal in tudi moja žena je vedno znova predlagala, da ga obiščeva, če sva bila kje v bližini. Neverjetno lepo je znal opisovati naravo; z njo je živel in iz nje črpal svojo moč. Tedaj ko sem zbiral gradivo za knjigo Vistorije, mi je pripovedoval legendo o Riherskem zlatu. Sedaj je ohranjena v knjigi. Sicer pa je povedal toliko modrosti, da bi mu, če bi bilo v moji moči, z velikim veseljem posredoval katero od diplom, ki jih imajo nekateri, pa ne znajo tako doživeto opisati povezave človeka z naravo. Pa bi morda morali znati! Bogato je mislil in tudi govoril nekdanji furman z lučkih planin. Ker nama je očitno zaupal, naju je vedno, če je le bilo lepo vreme, povabil na svojo skromno klopco, s katere je krasen pogled na Raduho in drugo bregovje okoli doline Lučnice. Še danes si očitam, da nisem nikoli snemal njegovih zanesenih misli o Raduhi, ki ima toliko podob, kolikorkrat spremeniš kraj pogleda. Mir, ki je izžareval iz njega, je bil nekaj redko doživčtega.

Kadar mi je v notranjosti tesno, se spomnim besed Alojza Plaznika in počastim njegov spomin z globokim občutkom sreče in hvaležnosti, da sem ga poznal.

ČASOPIS V DRUGIH ROKAH

Izdajateljica nekdanjega občinskega glasila Savinjske novice je bila Občina Mozirje z vsemi družbenopolitičnimi in delovnimi organizacijami v občini. Ko je prišlo do reorganizacije nekaterih od naštetih organizacij, je nastala praznina okoli časopisa. Seveda smo se vsi strinjali, da Savinjske novice ostanejo. Menili smo, da bi jih lahko prevzelo podjetje EPSI, ki se je ukvarjalo s podobno dejavnostjo. Tako je potem časopis izhajal v okviru tega podjetja, odgovorni urednik pa je postal Franci Kotnik. Tedaj sta še delovala uredniški odbor in izdajateljski svet. Vseskozi sem sodeloval po svojih močeh. Vendar ni vse tako potekalo, kot bi bilo treba, zato je Franci Kotnik ob podpori občine Mozirje prevzel časopis kot samostojni podjetnik in tako postal tudi lastnik časopisa. Sprva smo še imeli uredniški odbor, pozneje pa se je izkazalo, da ga v novih okoliščinah ne potrebujemo več.

Kmalu so se pokazale novosti, saj drži pregovor, da nova metla pometa temeljito in čisto. Franci Kotnik in njegova žena Helena sta stvar vzela zelo resno in

prizadevno. Časopis je dobival postopno ustrežnejšo vsebino, tudi oblikovno se je posodobil, skratka, radi smo sodelovali s svojimi prispevki. Kmalu je uredništvo dobilo lepe in ugodnejše prostore, več računalnikov in pričel se je časopis lomiti doma, se pravi, vsa grafična priprava se dela v domači hiši. To je velika prednost in nuja sedanjega časa, ko se vse zelo mudi in mora biti dobro narejeno. Franci Kotnik je storil, kar je mogel, vsekakor več, kot smo pričakovali.

Če so bile Savinjske novice sprva mesečnik, so kmalu postale štirinajstdnevnik, sedaj pa že nekaj časa izhajajo tedensko. To je seveda velika obveza, ki zahteva še boljšo grafično pripravo, več dopisnikov in pestrejšo zunanjo podobo. Vesel sem, da Kotnikova uspevata v naporih za redno izhajanje časopisa, zato še naprej rad dopisujem v rubriko za zgodovino in narodopisje.

Ko sem pripravljaj nove rokopise za tisk svojih knjig, sem iskal pomoč pri strokovnjakih Savinjskih novic. Franci Kotnik mi je nudil vse, kar je mogel v okviru svojih tehničnih zmogljivosti. To je bil dragocen prispevek k izidu kar nekaj mojih knjig. Vemo, da je danes težko zbrati denar za založbo kake knjige, posebno v našem primeru, ko smo nekako odrinjeni na rob dogajanja – smo pač daleč od Ljubljane. V takih okoliščinah mi je delež, ki ga prispeva Franci Kotnik s svojo tehnično pomočjo, to je celotno grafično pripravo, zelo velik in pomemben.

Zato sem hvaležen Savinjskim novicam in jim želim uspešno pot skozi ta dren in poplavo raznih glasil.

NAZARSKA KRONISTKA

V Nazarjah je bilo splošno znano, da je Fanika Krefl iz Dobletine že leta nazaj pisala razne zanimivosti ter zbirala slikovno gradivo in listine, ki so tako ali drugače zanimive za kraj. Marsikdaj sem pri njej iskal odgovor na kakšno vprašanje, na katerega nisem vedel odgovora. Za dogajanja v Nazarjah in okolici ter o mnogih drugih zanimivosti mi je največ vedela pojasniti prav ona. Nikoli me ni zavrnila, vedno je bila pripravljena pomagati. Tudi zanimive slike iz preteklosti kraja mi je posojala. Potem se je dogajalo, da mi je kar sama poslala kopije vsebin, ki bi lahko bile zanimive za Savinjske novice. Veliko sem jih objavil, saj so bili njeni zapisi zelo natančni in zanesljivi. Vse kopije, ki sem jih od nje dobil, so shranjene v moji zbirki v kulturnem domu.

Fanika Krefl

Prav zanimiva so bila njena pričevanja o starem načinu obdelovanja

kmetijskih površin, življenju na vasi, kulturni dejavnosti v Nazarjah pred drugo svetovno vojno, o znanih družinah in še veliko tega je bilo, kar je napisala in shranila.

Rad sem jo obiskoval, saj je veliko vedela in hranila, bila pa je tudi odlična pripovedovalka. Nekoč mi je pripovedovala o dobletinski zdravilki, za katero je veljalo, da je izdelovala obliž, ki mu ni bilo para v lekarnah. Ljudje so ga uporabljali za rane in izpuščaje. Imela je celo podatke o sestavi tega obliža, ki je bil morda ponaredek slovitega »Salomonovega flajštra«, ki ga je izdeloval frančiškan in lekarnar Salomon Lipold v frančiškanskem samostanu v Nazarjah. Ne bi mogel trditi, da je temu res tako, toda znano je, da so ljudje veliko posnemali zdravila nazarske frančiškanske lekarne.

Kreflova je bila človek reda. Vse je imela lepo urejeno, da nikoli ni bilo treba iskati po kopicah papirja. Večkrat sem imel občutek, da je bila malo odmaknjena od dogajanja, morda celo nekoliko osamljena in nerazumljena. Name je delovala zelo skromno. V pogovoru je bila vsestransko prijetna in skušala je marsikaj pojasniti na čustven način. Včasih je bilo čutiti, da je živo podoživljala nekatere dogodke iz preteklosti. Spomin ji je dobro služil in tudi njeno pisanje je bilo na ravni izobraženega človeka. Kaže, da je veliko brala, saj se je lotila razlage nekaterih dogodkov, ki so marsikomu uganka.

Fanika Krefl je bila marljiva in dojemljiva ženska. Veliko je ohranila Nazarjam in kazalo bi njene zapiske, slike in druga gradiva pridobiti za Muzej lesarstva in gozdarstva v Vrbovcu. Tembolj je to potrebno, ker se po smrti kronista ali zbiralca, kaj lahko zgodi, da njegovo delo ni na javnem mestu, kjer lahko služi vsem nam, posebno pa kraju samemu. In končno, Nazarje doslej ni imelo dosti takih ljudi, kot je bila Fanika Krefl.

KAZALO

Uvodne misli	3
Moj prihod v Mozirje	4
Dopisnik časopisov	5
Udarec v polno	6
Vključitev v turistično društvo	7
650 let trga Mozirje	9
Mozirje nekoč	10
Moj veliki prijatelj	14
Prava preizkušnja	15
Ugledni gospod	17
Šolan zgodovinar je bil potreben	18
Zvest recenzent mojih zapisov	20
Pri Savinjskih novicah	21
Dragoceni dopisnik	24
Bolezen in skrb	25
Solčavski kronist	26
Napreden gospodar	27
Mali ljudje velikega srca	28
Godci iz roda v rod	31
Iz Luč in okolice	32
Lučki kronist	34
Moj založnik	35
Vedno pripravljen pomagati	36
Nekdanji šolnik, sedanji župan	37
Zelo me je prizadelo	39
Režiser po duši	40
Pošta, prijazna do vsakogar	42
Rod glasbenikov	43
Mozirski ravnatelj	44
Menjava poklica	45
Rus in Ložekar	46
Uspešen v avstrijski armadi	48
Skromna ženica in dobra sogovornica	49
Igralec, drvar in pesnik	50
Mlekar in krvodajalec	52
Živinozdravnik in izreden človek	53
Zakonca iz Bočne	55

Plčnika je popravil	56
Zbiralec, shranjevalec in poznavalec	59
Šoštanjska posebnost	60
Najmlajši krmaniš	61
Gozdar in predan Nazarčan	63
Mozirski župnik	64
V potu obraza je vlačil les	65
Časopis v drugih rokah	66
Nazarska kronistka	67

Kolofon:

Aleksander Videčnik
Srečevanja

Založil:

Zavod za kulturo Mozirje, zanj Peter Širko

Lektorirala in uredila:

Marije Venek

Priprava in tisk:

Dikplast, Kregar Ivan s.p.

Naklada:

500 izvodov

Izid knjige so podprli:

Občina Gornji Grad; Občina Ljubno; Občina Luče;
Občine Mozirje; Občina Nazarje; Občina Solčava;
Kovinska galanterija CIGALE, Nazarje;
Kovinoplastika BENDA, Nazarje; Banka Celje;
Puškarstvo Podkrižnik, Ljubno; GORENJE GLIN,
Nazarje; Mizarstvo Kovač Ljubija, Mozirje; SAVINJA
Mozirje; Zgornjesavinjska kmetijska zadruga, Mozirje;
Dikplast, Celje; Savinjske novice, Nazarje; Zavod za
kulturo, Mozirje; BTC, Ljubljana;

